

O načrtovanem slovarju novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika

Ljudmila Bokal, Alenka Gložančev, Nataša Jakop,
Polona Kostanjevec, Nastja Vojnovič

IZVLEČEK: Slovar novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika je utemeljen zlasti s potrebo po slovarski pomenski predstavitvi novosti in sprememb v slovenskem besedju v zadnjih dvajsetih letih. Načrtovani slovar predstavlja nadaljevanje Slovarja slovenskega knjižnega jezika, zaradi česar je le-ta tudi njegovo konceptualno izhodišče.

ABSTRACT: The article presents the reasons for the planning of a dictionary of newer standard Slovenian words. This type of dictionary should be considered as a continuation of the Dictionary of Standard Slovenian (SSKJ) and as such it should form a lexicographic realization of the explanatory and informative-normative representation of contemporary Slovenian. With regard to its role the concept of the planned dictionary is based on SSKJ and typological changes would only be made when they would be required by the modern grammatical and linguistic theories.

Enote članka:¹ Začetna pripravljalna dela (Andreja Žele); Uvod v vsebinski del: 1 Umestitev Slovarja novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika (Alenka Gložančev), 2 Namen Slovarja novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika (Ljudmila Bokal), 3 Obseg – določitev števila obdelanih gesel v Slovarju novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika (Ljudmila Bokal), 4 Gradivo za izdelavo slovarja (Nastja Vojnovič), 5 Značilnosti besedja (Ljudmila Bokal), 6 Vsebinska in tehnična obravnava slovarskih sestavkov: 6.1 Slovaropisne kategorije in izdelava osnutka (maske) za elektronski zasloni vnos podatkov (Alenka Gložančev, Nastja Vojnovič, Ljudmila Bokal, Polona Kostanjevec), 6.2 Vrste tiskov v Slovarju novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika (Alenka Gložančev, Nastja

¹ Na tem mestu je ob posameznih vsebinskih enotah navedeno tudi avtorstvo. – Enako besedilo je bilo kot osnutek za slovar novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika v smislu poskusnega snopiča slovarja predloženo Znanstvenemu svetu Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, ki je na svoji seji dne 30. 1. 2003 projekt odobril.

Vojnovič), 6.3 Ločila in mala začetnica v slovarskih sestavkih (Polona Kostanjevec), 6.4 Označevanje geselskih besed v Slovarju novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika glede na povezavo s SSKJ (Alenka Gložančev, Nastja Vojnovič, Polona Kostanjevec), 7 Uporabljeno slovaropisno izrazje (Nastja Vojnovič), 8 Kvalificiranje leksemov v Slovarju novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika (Alenka Gložančev, Nataša Jakop), 9 Etimološka osvetlitev gesel (Marko Snoj), 10 Oblikoslovno označevanje slovarskih sestavkov (Primož Jakopin, Aleksandra Bizjak); Poskusne redakcije (Ljudmila Bokal, Alenka Gložančev, Polona Kostanjevec, Nastja Vojnovič).

ZAČETNA PRIPRAVLJALNA DELA

Projekt enozvezkovnika slovenskega knjižnega jezika z delovnim naslovom *Priročni slovar slovenskega knjižnega jezika* je bil prijavljen 13. junija 2001 na Ministrstvu Republike Slovenije za šolstvo, znanost in šport. Začetna pripravljalna dela, potrjena na 16. seji Znanstvenega sveta Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU dne 21. 6. 2001, so pokazala potrebo po ažuriranju določenih slovarskih slovnično-pomenskih opredelitev in razvrstitev (glede na petzvezkovni Slovar slovenskega knjižnega jezika samo najnujnejših, ki ne ustrezajo več teoretično-praktičnemu jezikoslovnemu stanju sodobne slovenščine) in upad načrtnega zbiranja besedja za zadnjih petnajst let oz. od leta 1985 naprej. Poudarjena nujnost zbiranja in izbiranja novejšega besedja je konceptualno široko praktično-teoretično zasnovano slovarsko delo s soglasjem sodelavcev pri enozvezkovniku 17. junija 2002 delovno usmerila v izdelavo *Slovarja novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika*, ki bo dopolnjeval dosedanja petzvezkovni Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). Na podlagi zastavljenega dela so bile za redatorsko delo določene Ljudmila Bokal, mag. Alenka Gložančev, Polona Kostanjevec in Nastja Vojnovič. Vzporedno pa so ves čas potekala nujna teoretično-praktična jezikoslovna in slovaropisna dela: – sprotno zbiranje in izbiranje besed ter oblikovanje geslovnika (Polona Kostanjevec in Nastja Vojnovič), – določitev izločitvenih meril za besede v Slovarju slovenskega knjižnega jezika in terminoloških načel redigiranja (Ljudmila Bokal), – določitev meril pri obravnavi frazeologije (Janez Keber: sodeloval do konca decembra 2001), – posodobljeno kvalificiranje (mag. Alenka Gložančev, mag. Nataša Jakop (mlada raziskovalka) in mag. Helena Majcenovič (sodelovala do konca decembra 2001)), – etimološke osvetlitve (dr. Marko Snoj), – oblikoslovna (računalniška) označitev gesel (dr. Primož Jakopin in mag. Aleksandra Bizjak), – izdelava programske maske: dr. Primož Jakopin, – tehnična ureditev besedila: Nanika Holz; strokovna delavka je Nevenka Jerman. Vodja slovarskega dela je dr. Andreja Žele.

UVOD V VSEBINSKI DEL

1 UMESTITEV SLOVARJA NOVEJŠEGA BESEDJA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Glede na temeljno slovaropisno tipologijo je *Slovar novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika* (SNB) splošni enojezični razlagalni slovar sodobnega jezika. Uvrščevalna določila izražajo njegove osnovne značilnosti, zlasti v odnosu do specializiranih enojezičnih slovarjev, kot so terminološki, frazeološki, sinonimni, etimološki, zgodovinski, dialektološki, in do jezikoslovno specialnih, kot so besedotvorni, vezljivostni in lematizacijski slovar. Njegova osnovna značilnost – splošnost – je v predstavitvi besedja sodobnega jezika z različnih pojmovnih področij, pri čemer slovar zaradi prikaza besedja v sistemu jezika ohranja do določene mere tudi značilnosti nekaterih specializiranih slovarjev, npr. sinonimnega, frazeološkega ali terminološkega slovarja.

Načrtovani *Slovar novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika* sledi načelu, da sinhrono slovaropisje zajame izsek jezika tudi v določenem sorazmerno krajšem sodobnem obdobju, natančneje povedano, da nujno soupoštevata tudi tisto besedje oz. leksemске pomenske enote, ki so nastale iz poimenovalnih potreb v novejšem času. Utemeljitev za pojavitev novih besed oz. poimenovalnih potreb zanje izvira bodisi iz sprememb oz. razvoja človekove denotativne materialne ali pojmovne stvarnosti ali iz človekovega konotativno pogojenega dojemanja le-te bodisi iz uzaveščanja in udejanjanja jezikovnosistemskih poimenovalnih možnosti kot alternativnih za že obstoječe besedje, kar je za slovarsko registracijo in predstavitev še posebnega pomena, saj kaže aplikativno vitalnost jezikoslovnih besedotvornih in besedoslovnih teoremov, specifičnih za vsak jezik, v našem primeru za slovenščino.

Novo besedje se kot odziv na spremembe oz. novosti na materialnem in pojmovno duhovnem področju pojavlja seveda v vseh jezikih in nacionalno jezikoslovje nanje načeloma časovno ustrezno odgovarja, kar pomeni, da jih slovaropisno predstavi v času, ko se določena množica novonastalih ali novoopomenjenih besed oz. leksemov bodisi na izrazni ali pomenski ravni v jeziku utrdi do tolikšne mere, da se pojavlja tudi v tiskanih (ali za natis dostopnih – elektronskih) virih, namenjenih splošni javnosti, za kar se štejejo splošno-informativna, poljudnoznanstvena, leposlovna in splošnoizobraževalna dela. Na takšen pristop jezikovnokulturne politike določene narodnostne skupnosti k slovaropisju kažejo tudi v zadnjem desetletju izšli tuji slovarji (npr. češki, ruski). – Potreba po slovarju novejših besed se kaže tudi v slovenskem prostoru.

V slovenskem sodobnem splošnem enojezičnem razlagalnem slovaropisju se bo SNB umestil zlasti ob *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V* (SSKJ), (1970–1991). S svojim razlagalnim in informativno-normativnim značajem je imel SSKJ že ob izidu za slovenščino načelni narodnoreprezentativni pomen, poleg tega pa je treba poudariti njegovo pomembno praktično, uporabno vlogo v smislu enega od temeljnih sodobnih jezikovnih priročnikov. – Upoštevajoč čas samega izhajanja slovarja, natančneje, časovni razpon dvajsetih let, in še bolj utemeljeno, upoštevajoč časovni razpon njegovega nastajanja (najmanj trideset let), je razumljivo, da SSKJ danes ni povsem zadovoljiv; njegova zaradi časa nastanka imanentna lastnost je

seveda odsotnost aktualnega besedja. To vrzel skuša sicer vsaj delno zapolniti *Slovenski pravopis* (dalje SP 2001), ki pa je žal uspel registrirati le manjši del novega besedja, ki je sicer v splošni rabi, poleg tega pa ob svojem primarnem značaju normativnega pravopisnega priručnika kljub svoji opazni specifično povzemajoči pomenski naslonitvi na SSKJ ni splošni razlagalni slovar, saj je njegov osnovni namen prikaz pravopisne in pravorečne normativnosti. – SNB bo kot nadaljevanje SSKJ opravljal dve nalogi: (1) Kot samostojen enojezični razlagalni slovar bo obravnaval novejšje besedje, lekseme pomensko razčlenjeval in podajal tudi druge za jezikovno kompetenco ustrezne informacije. (2) SNB bo skupaj s SSKJ tvoril temeljno osnovo sodobnega slovenskega razlagalnega slovaropisja kot celote, ki bo primerno izhodišče za izdelavo t. i. enozvezkovnega skrajšanega slovarja slovenskega knjižnega jezika.

2 NAMEN SLOVARJA NOVEJŠEGA BESEDJA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Vsak slovar že v izhodišču določata dve stvari: namen slovarja in uporabnik oz. naslovník. Namen slovarja namreč v najširšem smislu določa naravo slovarja. Uporabniku oz. naslovníku se prilagodi pojmovni svet, ki ga želimo prikazati, hkrati pa glede na hipotetičnega uporabnika krojimo praktična slovaropisna načela, kot so izbira besedja, formuliranje razlag in drugo. Uporabniki SNB bodo populacija jezikovno ozaveščenih ljudi, ne glede na stopnjo in vrsto izobrazbe.

Potrebo po slovarju, v katerem bi bilo zajeto živo, aktualno novejšje besedje in novo izrazje različnih strok, je že večkrat izrazila strokovna in druga slovenska javnost.

Samostojen slovar novejšega besedja je v slovenski slovaropisni tradiciji novost, vendar je bila kategorija novih besed zajeta in obravnavana že v preteklih slovenskih slovarjih (npr. v SP 2001, SSKJ, Pleteršnikovem slovarju in drugih, še starejših).

SNB bo poleg splošno novega besedja, pri čemer pomemben delež nastaja z determinologizacijo besedja, zajel tudi vsa strokovna področja, kot so v SSKJ, le da z novim oz. novejšim besedjem. Prav tako je v slovarju treba na novo vpeljati strokovna področja, ki so se izločila iz posameznih ved, npr. iz elektrotehnike računalništvo; v naravoslovju je postala pomembna ekologija, na področju medijev komunikologija itd. SNB bo potemtakem prav tako kot SSKJ informativno-normativen, le z večjim poudarkom na informativnosti. To bo nadaljevanje in dopolnitev SSKJ glede na čas.

Slovar bo dajal vse potrebne slovnične, pomenske in stilne podatke o leksemu. Za razliko od SSKJ bodo v tem slovarju gesla tudi besedne zveze. Slovnično informacijo bodo dajali podatki o slovničnih lastnostih (besednovrstni uvrščenosti, pri samostalniku o spolu, živosti, človeškosti). Pomenska informacija se bo izrazila v razlagi, ki bo zajela bistvene pomenske sestavine s stališča razločevalnih lastnosti do sorodnih prirejenih pojmov iz iste pojmovne skupine, z nosilno besedo (nadpomenko) v razlagi pa nakazala uvrstitev v nadrejeno pojmovno skupino. Poseben podatek k pomenski informaciji zadeva tudi določitev besed z vidika kategorije števnosti. S posebnimi slovaropisnimi pravili se bo izrazilo medleksemsko razmerje.

2.1 Utemeljitev naslova

Naslov *Slovar novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika* v bistvu pomeni enojezični razlagalni slovar novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika kratkega obsega.

Razlagalnost se nanaša na določanje pomenskih sestavin in prikaz pomenja na način slovaropisne prakse razlagalnih slovarjev. Besedo slovar kot izraz, ki določa po določenem merilu materializirano zbirko leksikalnih enot, na desni strani določa najkonkretnější vsebinski namen. Namen je zajeti novejše besedje, ki ga sicer glede na časovno os določa znano merilo sodobnosti in je hkrati glede na več kriterijev, ki bodo razčlenjeni v nadaljevanju, zelo heterogeno.

Gradivo v splošni kartoteki Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in novo gradivo v splošni kartoteki inštituta dokazujeta, da se leksem besedje rabi za določitev socialno- in funkcijskozvrstne zamejitve leksikalnih enot (primeri zvez iz gradiva – socialna določitev: slovensko besedje, narečno besedje, tuje besedje; funkcijskozvrstna določitev: strokovno besedje, starinsko besedje). To potrjuje tudi raba izraza v slovenskih slovnica in drugi strokovni literaturi. Vsi viri dokazujejo, da je leksem besedje mogoče uporabiti v najširšem kontekstu, tako za popis celotnega leksemkega fonda določenega jezika in tudi za posamezne njegove plasti. Kot tak je primeren tudi za navedbo v naslovi razlagalnih slovarjev, če ne prihaja do kolizije s kakim drugim določilom. Tako se v gradivu še zmeraj potrjuje prikaz leksema besedje, kakršen je v SSKJ, ko ga vzporeja s kvalifikatorjem knjižno ob sopomenki besedni zaklad, besedišče. Smiselna dopolnitev zadevnega razpravljanja je pritegnitev izraza besedišče. Pomen tega izraza, kakršen je izkazan v gradivu, prav tako ne kaže specializirane rabe, čeprav strokovni krogi tako specializacijo podpirajo. Prizadevanje za specializirano rabo izraza besedišče za celotni leksikalni sistem in zožitev izraza besedje na specializirano rabo v zvezi s terminološkimi določitvami tako za sedaj še nima potrditve v gradivu. V splošnem jeziku še zmeraj velja razlaga obeh leksemov v SSKJ.

Določitev *slovenski* izhaja iz konkretizacije našega jezika v evropskem prostoru. Izraz knjižni jezik v naslovu je vezan na sedanjo (ne preteklih obdobj) narodno reprezentativno vlogo slovenskega jezika, kar pomeni identifikacijo našega nasproti drugim jezikom, in je z izrazi kontinuiranost v obdobjih zgodovine, pisnost navedena v vseh definicijah knjižnega jezika. Knjižni jezik namreč kaže določeno ustaljenost na vseh ravneh in to mu omogoča njegovo kodifikacijo v konkretnih opisih s stališča jezikovnega sistema (slovnica, slovar, pravopis, pravorečje). Tako definicijo potrjuje tudi razlaga knjižni jezik v SSKJ: *nanašajoč se na kodificirani jezik jezikovne, narodnostne skupnosti*.

Besedno zvezo *slovenski knjižni jezik* ima v naslovu že SSKJ in je smiselno, da jo ima tudi novo zasnovani slovar, ki bo časovno dopolnilo SSKJ. Tako bomo z naslovom kot celoto nakazali diferencialno lastnost do SSKJ, obenem pa priznali tudi kontinuiranost z njim. Glede na to, da naj bi bilo v tako zasnovanem slovarju po vsej verjetnosti tudi manjše število besed iz pogovornega jezika, bo zveza knjižni jezik v naslovu nosila podoben pomen kot v SSKJ, kar je bilo opisano tudi v strokovni literaturi. Upoštevajoč to dejstvo naj bi izraz knjižni jezik v novo zasnovanem slovarju zajemal jezik, ki naj bi bil veliko bolj "knjižen" kot pa v SSKJ.

3 OBSEG – DOLOČITEV ŠTEVILA OBDELANIH GESEL V SLOVARJU NOVEJŠEGA BESEDJA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Pri splošnem primerjanju pojavljanja novih besed, kar bi zahtevalo samostojno obdelavo, ni moč spregledati dveh dejstev:

1. Nove besede, ki se pojavljajo v določenih zemljepisnih enotah, se, kar zadeva njihovo denotativno obvestilnost, zaradi sodobnih povezovalnih teženj posameznih kultur bolj ali manj nanašajo na iste pojmovne skupine.

2. Nove besede, kakor so opredeljene pod točko 1, se pojavljajo na celi taki zemljepisni enoti bolj ali manj hkrati.

Pri določitvi obsega slovarja novih besed izhajamo iz najširših izhodišč. Glede na zgoraj upoštevalno sociolingvistično dejstvo in glede na pripadnost slovenščine slovanskim jezikom je smiselno raziskati obseg že obstoječih slovarjev v slovanskem svetu. Dostopnost temu ustreznih slovarjev je tista praktično določujoča podlaga, ki je narekovala, da smo za tovrstno testiranje izbrali slovar novih besed *Nová slova v češtině, Slovník neologizmů*, Akademie věd české republiky, Praha 1998, *Kratkij slovar' sovremennyh ponjatij i terminov*, Moskva 2000, in *Rječnik novih reči*, Beograd 1982.

Ne glede na različne koncepte omenjenih slovarjev in različen časovni obseg, ki ga taki slovarji v zajemanju novih besed obsegajo, se taka primerjalna metodologija vseeno izkaže za sprejemljivo. Nedvomno so vsaj en sklop vzrokov za to zgoraj omenjena splošna jezikovnokulturna oz. sociolingvistična dejstva. Metodologija za določitev obsega se tako opira na primerjalni postopek. Za primerjavo smo vzeli število gesel pri začetnih črkah B, C, Č in pri končnih črkah Z, Ž v vseh treh slovarjih. Za uravnoteženost je bila izbrana še črka S iz sredine abecede.

Število gesel pri posameznih črkah v omenjenih slovarjih je naslednje:

Črka	Češki slovar	Ruski slovar	Srbski slovar
B	204	245	68
C	77	41	18
Č	36	39	6
S	544	431	116
Z	201	88	17
Ž	12	28	8
Skupaj	1074	872	233

Število gesel navaja le češki slovar novih besed. Tudi mi želimo čim bolj objektivno določiti število gesel in to okvirno predvidljivo število v uvodu tudi navesti.

Povprečno število gesel na posamezno črko v zgoraj omenjenih slovarjih:

Slovar	Število gesel
Češki	179
Ruski	145
Srbski	39

Če pomnožimo število gesel pri posamezni črki s številom črk v posameznih jezikih, dobimo okvirni obseg gesel v posameznih zgoraj omenjenih slovarjih. Za kontrolo nam služi v češkem slovarju navedeno število gesel, tj. 4591, po našem izračunu pa jih pride 4475. Razlika med obema vsotama je 116 gesel.

Celotno število gesel v posameznih slovarjih:

Slovar	Število gesel po našem izračunu
Češki slovar	4475
Ruski slovar	3770
Srbski slovar	1053

Odstopanje med obema podatkomoma, izračunanima po različnih poteh, ni veliko in priča o pravilnosti izbrane poti. Tako bo izhodišče za število gesel v SNB češki slovar novih besed. (Prav tako, kot je bil češki razlagalni slovar – *Slovník spisovného jazyka českého* podlaga za SSKJ.) Tako se bo tudi obseg našega slovarja opiral na češkega in se bo gibal **od 5000 do 6000 gesel** ali celo več, vsekakor pa jih ne bo manj kot 5000.

Če Rusi v naslov takemu tipu slovarja dajo določilo kratki slovar (primerjaj *Kratkij slovar' sovremennyh ponjatij i terminov*, Moskva 2000), to značilnost lahko prevzamemo od njih. SNB bo torej tip slovarja kratkega obsega.

4 GRADIVO ZA IZDELAVO SLOVARJA

4.1 Zbiranje gradiva za slovar

V Leksikološki sekciji potekajo dela za zbiranje gradiva, ki naj bo uporabno za različne vrste slovarjev. V zadnjem času se zbira gradivo ločeno za listkovno in za elektronsko gradivo, prej pa se je zbiralo samo za listkovno gradivo.

4.1.1 Listkovno gradivo za slovar

Listkovno gradivo v Leksikološki sekciji je razdeljeno na dve abecedno urejeni kartoteki.

4.1.1.1

Gradivo za prvo kartoteko je bilo zbrano in urejevano za izdelavo SSKJ; izpisano je bilo iz okoli šest tisoč tiskanih enot, katerih večina je iz druge polovice dvajsetega stoletja, nekatere tudi iz zadnje tretjine devetnajstega stoletja (klasiki). – Te kartoteke zdaj redno ne pregledujemo več, uporabljamo jo samo za primerjavo z novjšim gradivom, saj je v njej stalni, temeljni besedni zaklad knjižnega jezika, ki je nastajal v zgodovinskem razvoju in kaže na ustaljenost knjižnega jezika.

Druga kartoteka, ki predstavlja edino klasično listkovno gradivno zbirko v Leksikološki sekciji, nastaja od izida 5. knjige SSKJ, tj. od leta 1991. Služila je že kot pomemben vir za izdelavo geslovnika za SP 2001, zdaj pa je namenjena za izdelavo različnih drugih pripravljajočih se slovarjev v Leksikološki sekciji.

V tej drugi, t. i. novi kartoteki je malo nad 140.000 besed.

4.1.1.1.1 Ves čas po izidu SSKJ se iz načrtno izbranih virov določene besede

vnašajo v računalnik (ne pišejo se več klasično tipkopisno ali rokopisno na listke). Nekaj let so se hkrati odtiskovali kartotečni listki, od leta 2000 se vneseno gradivo ne odtiskuje več. Tako pravzaprav nastaja mala elektronska zbirka, ki se od klasičnega listkovnega gradiva razlikuje samo po načinu zapisa oz. vnosa in na nematerializirani obliki dostopa. (Kar je vneseno po letu 2000, je dostopno na dveh računalnikih.)

Za sedanjo kartoteko se poleg novih besed, ki jih še ni v SSKJ, izpisujejo tudi besede, ki so že navedene v SSKJ, če se je pri njih razvil kak nov pomen ali če gradivo izkazuje novo in utrjeno pravopisno podobo, in stalne besedne zveze, če se v zadnjih letih pogosto pojavljajo. Izpisujejo se tudi leksikalizirane krajšave in orientacijska gesla.

4.1.2 Elektronsko gradivo za slovar

Elektronsko se zbira največji del gradiva v inštitutskem Laboratoriju za korpus slovenskega jezika, in sicer v besedilni zbirki Nova beseda.

O delovno imenovani mali elektronski zbirki gl. poglavje 4.1.1.1.1.

4.2 Izbiranje gradiva za slovar

V tem prikazu se osredotočamo samo na izbiranje v gradivu, zbranim razlikovalno glede na SSKJ.

4.2.1 Izbiranje iz listkovnega gradiva

Osnova za delo bodo seznami glede na SSKJ novega besedja, nastali po listkovnem gradivu za vsako črko posebej.

4.2.2 Izbiranje iz elektronskega gradiva

Prvi elektronski vir za novo besedje so računalniško vnesena gesla, izpisana iz izbrane literature (gl. poglavje 4.1.1.1.1); drugi vir za izbiranje novega besedja je računalniško pripravljen *Seznam z malo začetnico pisanih iztočnic in podiztočnic iz Slovenskega pravopisa, ki jih ni v SSKJ* (interno gradivo).

Listkovno gradivo iz nove kartoteke in zgoraj omenjena elektronska vira primerjamo z inštitutsko besedilno zbirko Nova beseda. Tako bomo dobili podatek o razširjenosti besede, dodatno bomo iskali pogoste splošne in terminološke besede, ki jih bo treba sprejeti v SNB, v listkovnem gradivu pa zaradi priložnostnega načina izpisovanja niso zajete, predvsem v Novi besedi. Tudi novih besed iz SP 2001 ne bomo navajali brez preverjanja po elektronskih zbirkah. S pregledovanjem zvrstno, funkcijsko in stilno različnih novejših besedil želimo pretresti knjižni jezik in vključiti v SNB v zadnjem času uporabljano besedje, ker bomo le tako lahko opisali normo knjižnega jezika.

Pri novem besedju iščemo podatke o splošni poznanosti in pogostosti predvsem v elektronskih besedilnih zbirkah, ker za listkovno kartoteko popolnih izpisov zaradi premalo izpisovalcev ne delamo. V dvomnih primerih pregledujemo domače splošne in področne slovarje, leksikone in tuje slovarje.

4.3 Izdelovanje geslovnika – načela za sprejem besed v geslovník

Osnova za sestavljanje geslovnika je gradivo iz zgoraj popisane nove kartoteke, za katero se od leta 1991 načrtno zbira novejše besedje, ki ni upoštevano v SSKJ (prim. 4.1.1.2 in 4.1.1.3). Že ob zbiranju gradiva se je treba opirati na načela, po katerih bodo obravnavane besede v slovarju.

Veliko novih besed je nastajalo zaradi družbenih sprememb v samostojni državi. V glavnem so neoznačene, nevtralne, nekatere pa so označene, saj so se izpisovala besedila različnih zvrsti knjižnega jezika. Potrditev o razširjenosti določene besede se preverja po elektronskih besedilnih zbirkah, zlasti po Novi besedi.

Od označenih novih besed je največ terminov (strokovnih izrazov) in te je treba izbirati s stališča splošne rabe jezika, ne posameznega strokovnega področja; torej ozko specifični termini niso upoštevani. V zadnjem času se število terminov, rabljenih v splošnem jeziku, povečuje. Upoštevani so strokovni izrazi, ki so v besedilih za srednješolsko izobraževanje, zlasti gimnazijsko; pregledana so različna področja (naravoslovje, družboslovje, umetnost). Gostota sprejetih izrazov iz različnih strok mora biti približno enaka. Pri novih besedah iz učbenikov (namreč glede na SSKJ) bomo dodatna pojasnila iskali v specializiranih slovarjih in leksikonih ter pri izbranih svetovalcih za posamezne stroke in tako preverjali pogostost in splošnost njihove rabe. Če je izraz rabljen npr. v matematiki, fiziki in še v kaki drugi naravoslovni vedi, npr. v medicini, ga je treba sprejeti v geslovník. Enako velja za humanistične vede, npr. filozofijo, zgodovino, umetnostno zgodovino, literarno zgodovino.

Iz slovarjev, leksikonov in enciklopedij bomo zbirali besedje za pravo, medicino, biologijo, okolje, računalništvo, šport, skratka za področja, za katera se zanima veliko ljudi. Iz časopisov in revij bomo zbirali zlasti publicistične izraze. V govorjenem jeziku bomo pozorni na splošno znane narečne, pogovorne in žargonske izraze. Za te zadnje bomo iskali potrditev o njihovi splošni rabi tudi v zapisanem jeziku.

Oblikovanje geslovníka, ki sledi zbiranju gradiva ali poteka hkrati z njim, je torej prva stopnja pri sestavljanju slovarja; sestavljavci geslovníka namreč pri izbiranju besedja upoštevajo vnaprej dogovorjena slovarska načela (tudi že pri zbiranju) in oblikujejo geslovník tako, da lahko po njem poteka redakcija, tj. sestavljanje slovarskih sestavkov. Dober pregled nad besedjem omogoča pretehtan izbor besedja, ki bo upoštevano v slovarju, in tako geslovník že kot začetna stopnja sestavljanja slovarja vpliva na kvaliteto slovarja, zlasti z vidika njegovega namena. Poleg primarne vloge (izbor besed za slovar) ima geslovník še dodaten pomen, ker omogoča vpogled v celotno besedje, zato je gospodarno, da se tej stopnji izdelovanja slovarja nameni dovolj časa. Med redakcijo se lahko dodajajo nove besede, vendar v omejenem obsegu.

Na koncu je geslovník kot tehnično-vsebinski pripomoček za redaktorje največkrat abecedno urejen, med delom pa se besede izbirajo v glavnem po abecednih seznamih, nastalih na podlagi kartotek, ki so seveda urejene abecedno, v manjši meri pa tudi tematsko, torej tako, da smo pozorni na sorodne pojme. Npr. pri besedi *bulimija* opozorimo na *anoreksijo* in *kompulzivno (prisilno) prenajedanje*. Najbolje je, da hkrati nastajata abecedni in tematski geslovník. Tematski geslovníki izhajajo iz pojmovnega sistema določenega področja (stroke, vede, znanosti itd.), v katerem si sledijo gesla glede na mesto, ki ga ustrezni pojmi zavzemajo znotraj sistema. Zbiranje besed po pojmovnih skupinah in nastajanje pomenskih polj prispeva h koherentnosti slovarja. V zvezi s tem je treba še posebej omeniti sopomenske nize, pri katerih se ustrezne sopomenke vežejo na najbolj pogosto rabljeno nevtralno sopomenko, tj. na prednostno (dominantno) sopomenko.

SNB bo enako kot SSKJ informativno-normativni razlagalni slovar. Zato mora biti pri sestavljanju geslovnika normativni kriterij stalno prisoten; pri tem bo SNB načeloma upošteval tudi SP 2001.

5 ZNAČILNOSTI BESEDJA

Besedje v SNB se izkazuje z določenimi splošnimi in posebnimi sestavinami, ki bodo konkretizirane v splošnih in posebnih značilnostih.

5.1 Splošno

Besedje v slovarju je najbolj okvirno zajeto s pridevnikom novejše. Jedrni del besedja tu zasnovanega slovarja bo obsegal novo besedje, ki je v splošni rabi in se je v leksikalnem sistemu stabiliziralo, bodisi da je prišlo v slovenščino s prevzemanjem (mobitel, rafting, fitnes, skejtati) ali je odraz avtonomnega nastanka v slovenščini (pozivnik, računalnica, starodobnik, zunajčuten, zgoščenska, krožišče). Tretja možnost je, da se je določena beseda iz obrobne del besedišča pomaknila v jedrni del (protihrupen, (protihrupna ograja), protikadilski (protikadilski zakon)). Po predvidevanjih bo del besedja tudi tak, ki je sicer že obstajal ob izdelavi SSKJ, vendar po tedanjih kriterijih ni prišel v poštev za sprejem v slovar (samozdravljenje, samozažigalec, proticerkvenost, ekonometrija). Zadnji primeri, ki so vzeti iz Besedišča slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki dokazujejo, da bo zato zelo dobrodošel kritičen pretres tega.

Novе besede v jedrnem delu (v splošni rabi) so odraz velike aktualnosti določenega denotata (fotomonografija, biopridelovalec, videofilm, avtosejem) ali pa nastajajo z determinologizacijo (e-pošta, internet). Zunaj tega okvira bo slovar najprej vseboval terminologijo raznih področij (vmesnik, editirati, printer, heker). Sem sodi tudi morebitno besedje iz pogovornega jezika oz. žargonov (windowsi oz. okna).

Po pomenskem kriteriju je najosnovnejša strokovna delitev pomenja novo zasnovanega slovarja taka: leksemi, ki so se iz obrobne del besedja pomaknili v jedrnega (novejše besedje), nove besede (neologizmi); širitev določenega pomena rabljene besede (zračna blazina v avtomobilizmu, bančna kartica); novi pomeni že rabljenih besed (miška v računalništvu; hruška = tovornjak za prevažanje betona). Sprejemanje leksemov, pri katerih so bistvene, glavne pomenske sestavine ostale nespremenjene, spremenile pa so se le določujoče, npr. funkcijske (tip bančna kartica, zračna blazina), zahteva še razmisleka.

Temeljno načelo bo, da bodo zajete splošno rabljene žive nove besede, ki jih ni v SSKJ. S stališča zaznamovanosti se bo to izrazilo s sprejemanjem nevtralnih in stilno zaznamovanih besed v novi slovar, pri čemer bo zaradi specifičnosti slovarja poudarek na nevtralnih.

5.2 Tipi novih besed

Novе besede je mogoče po določenih kriterijih umestiti v več skupin, ki so delno odraz zunajjezikovnih silnic, delno pa odražajo leksikološka načela. **Novе besede s stališča funkcije.** Novе besede imajo najprej poimenovalno funkcijo, ki

je odraz poimenovalne potrebe (ekotoksikologija, evro, prostocarinski (prostocarinska prodajalna), medmrežje, teledelo). To so tiste nove besede, ki zapolnjujejo izrazno prazno mesto v danem leksikalnem sistemu, katerega podlaga je nov denotat. Kadar pa denotat ne spreminja lastnosti in nastane nov izraz zanj, govorimo o novi besedi s stilno funkcijo. Največkrat je to nov stilni člen v sopomenskem nizu, katerega dominanta je nevtralna beseda ali pa beseda z nizko stopnjo ekspresivnosti (povzpetnež : komolčar : grebator).

Avtohtone nove besede. S stališča širjenja leksikalnega sistema je to zahtevnejša pot pridobivanja novega besedja, a kaže na obnovitveno moč danega jezika. Zato je treba s posebno pozornostjo pretehtavati sprejem novih domačih besed.

Nove besede s stališča prevzemnega jezika. Prevzemanje je pogosto uporabljena možnost širjenja leksikalnega sistema. Z vidika jezikovnega sistema, pomenskih posebnosti ter zaradi različnih slovničnih lastnosti ločimo tri tipe prevzemanja: citat, dobesedni prevod ali kalk ter svobodno prevzemanje. Leksikalni sistem kot tak sicer temu kriteriju ne daje odločujoče teže, vendar ga pogosto upravičuje normativno, od uporabnikov jezika "zahtevano" in hkrati do njih zavezujoče merilo. Sociolingvistika tu ločuje besede, ki jih še zmeraj napajata grščina in latinščina in prevzemanje iz sodobnih jezikov, ki ni nujno, da so samo evropski. Novejše besedje namreč nastaja tudi kot rezultat internacionalizacije, globalizacije kultur (pomelo, tofu).

Nove besede s stališča členov. Novi leksemi so lahko enoizrazni, kar je za njihovo gramatikalizacijo najbolj primerno, vendar se pogosto novo poimenovanje opravi tudi z novo besedo, ki je stalna zveza (walfdorfska pedagogika, trdi disk).

Nove besede s stališča uporabnika. Za slovar novejšega besedja bodo prišle v poštev le nove besede, ki se objektivizirajo v splošni rabi ali pa k njej težijo. V individualnem sporazumevanju pa nastajajo sicer tudi subjektivno situacijsko pogojene priložnostne nove besede, katerih kodifikacija v slovarjih ne pride v poštev.

5.2.1 Kratak pregled obravnave novih besed v Pleteršnikovem slovarju, SSKJ in SP 2001

Nove besede v Pleteršnikovem slovarju iz leta 1894/95 imajo posebno oznako novoknjižno (nk). Opredeljuje jo tako: "Ta kratica je zelo obširnega pomena in obsega vse knjištvo in posebno vse časopisje novejše dobe, kolikor ga ni s posebnimi kraticami omenjenega." SSKJ je oznako neologizem sprejel v poskusni snopič slovarja, vendar jo je potem opustil. V SSKJ so nove besede razmeščene pod različnimi strokovnimi, stilno-plastnimi in ekspresivnimi oznakami. SP 2001, I Pravila, ima kot eno od časovnih oznak oznako novota, neologizem z utemeljitvijo: "jezikovna prvina, katere novost še čutimo; ob njej je lahko kako pojasnilo ali ustreznica: **slédje** -a s /.../ nov.; **narečjeslôvje** -a s /.../ nov.; **potrésnik** -a m /.../ nov. *potresni oškodovanec*; **utvaríniti** -im dov. /.../ nov. *tematizirati*".

5.3 Terminološko besedje

SNB bo nadaljeval prakso SSKJ, da bo poleg splošno rabljenih leksemov zajemal tudi terminološke izraze. Po predvidevanjih bo terminološkega besedja v njem zelo veliko. Zaradi porasta možnosti vseh vrst prenašanja informacij, bodisi v

pisnem, govornem ali elektronskem kodu, hitro prihaja do determinologizacije strokovnih izrazov. Besede iz specialne rabe prehajajo v splošno in s tem povzročajo popularizacijo in aktualizacijo svoje denotativne podlage. S tem se sicer njihova notranja struktura pomenskih sestavin ne spremeni, razširijo se le njihova zunanja jezikovna določila, ki se izražajo v stilni pripadnosti. Besede iz ene funkcijske zvrsti prehajajo v drugo.

V SNB moramo sprejeti temeljne nove besede ustreznih strok, še posebej tistih, ki v zadnjem času širijo svoje predmetno področje. To so poleg drugih še posebej vede iz naravoslovja (kemija, biologija, medicina, farmacija) in računalništva (informatika, kibernetika), komunikologija in druge. Novi strokovni izrazi se pojavljajo tudi na področjih, ki niso strogo terminološko zamejena. Sem sodijo izrazi za nove vrste okrasnih in drugih rastlin (surfinija, avkuba, datura, kalanhoja, jojoba), nove vrste sadja (elstar, gloster, mutsu), nove oblike ideologij (fokolar z domačo sopomenko ognjiščar, jin, jang, gandizem) in drugo. Posebno področje terminološkega izrazja bodo v SNB predstavljale besede, ki jih slovenščina prevzema s sodobnimi globalizacijskimi težnjami in prihajajo kot nova poimenovalna prvina iz tujih kultur. Pomensko se navezujejo na zelo raznovrstna področja, na področje prehrane (pomelo, čili, karpačo), na gospodarstvo (franšizing), na splošno javno življenje (babysitter, paparazzo).

Poseben prikaz bodo v SNB zahtevale terminološke stalne zveze, ki se bodo naslanjale na izhodiščni pomen v SSKJ (borzni posrednik, trdi disk, poliklorirani bifetil, zračna blazina, bavmanova reneta, bralnik slike : skener). Zadnje navedeni leksem je vzorčni primer, kako so se pomenske sestavine izraza spremenile in s seboj ponesle tudi izrazno plat. (Primerjaj SSKJ: **brálnik** /.../ elektr. del. elektronskega računalnika za branje informacij na preluknjanih karticah ali trakovih). Novi pomeni zelo razčlenjenih glagolov pogosto nimajo druge možnosti, kot da širijo svoj pomenski obseg v terminologijo. Glagol brati je v računalništvu zelo specializiral svoj pomen (brati datoteko). Prav tako pomen razčlenjenih pridevnikov, katerih pomen je vezan na vrednotenje človeških lastnosti, lahko prehaja v žargonsko terminološko rabo (pridevnik prijazen: okolju prijazne snovi).

Nove terminološke besede v SNB bodo oblikovale s tistimi v SSKJ sistem oz. popolno besedno družino, na denotativni ravni pa popolno pojmovno skupino. Sopomenski terminološki niz s samimi novimi besedami je treba obravnavati selektivno, ker ponavadi ob tem posamezni leksemi v leksikalnem sistemu še niso zavzeli svojega ustaljenega pomenskega mesta. Primer: strojna oprema, hardver, železnina – programska oprema, softver, mehčina; zračna blazina, zračna varnostna blazina, zračni meh, zračna vreča, airbag. Osrednje mesto zavzema dominantna, druge sopomenke pa so v nadrejenem ali podrejenem odnosu do nje.

Poseben problem je tudi nova frazeologija, ki sicer ne sodi v sklop terminologije, a je zelo popularna (siva ekonomija, rumeni tisk, bela smrt, bela kuga, prati denar, surfati po internetu).

6 VSEBINSKA IN TEHNIČNA OBRAVNAVA SLOVARSKIH SESTAVKOV

6.1 Slovaropisne kategorije in izdelava osnutka (maske) za elektronski zaslonski vnos podatkov

Pomembna tehnična novost v slovaropisju v Leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU je elektronsko (računalniško) podprta izdelava slovarjev, tudi SNB. Za takšno izvedbo je seveda potreben interdisciplinaren pristop jezikoslovcev slovaropiscev in računalniškega programerja. Kot jezikoslovna osnova za oblikovanje osnutka (maske) za elektronski zaslonski vnos podatkov je bil za načrtovani enojezični razlagalni slovar oblikovan strukturni popis slovaropisnih kategorij. Izvedena je bila slovaropisna klasifikacija za razlagalni slovar srednjega obsega (vir za kategorialni slovaropisni popis je bil SSKJ), upoštevajoč, da se pri slovarju manjšega obsega določene kategorije oz. njim ustrezna polja v osnutku (maski) za elektronski zaslonski vnos podatkov zlahka ukinejo ali po potrebi dodajo. Na osnovi tipološkega popisa slovaropisnih kategorij so bili oblikovani: (1) osnutek (maska) t. i. odprtega tipa za elektronski zaslonski vnos podatkov, ki redaktorju – slovaropiscu omogoča prosto izbiro posameznih slovaropisnih kategorij in (2) dva že strukturirana osnutka (maski) za elektronski zaslonski vnos podatkov (kratki slovarski sestavek, polni slovarski sestavek), upoštevajoč predviden obseg slovaropisnih kategorij oz. slovarskih sestavkov v SNB (ki pa jim slovaropisci po potrebi dodajajo polja iz temeljnega nabora podatkovnih polj).

6.2 Vrste tiskov v SNB

V SNB bo, navezujoč se na SSKJ, upoštevanih sedem vrst tiskov. Sledi predstavitev teh tiskov in popis ustreznih slovaropisnih kategorij, ki bodo zapisane v posamezni vrsti tiska.

1. brezserifno, krepko, pokončno, povečana velikost; kategorije: geselska beseda,

2. serifno, krepko, pokončno, navadna velikost; kategorija: podgeslo,

3. serifno, nekrepko, pokončno, navadna velikost; kategorije: sklanjatvene oz. spregatvene končnice in druga osnovna oblikoslovna oblika; dvojnica; izgovor; oblikoslovne sklanjatvene oz. spregatvene posebnosti; tonemsko naglašeni samoglasnik ali nosilec zloga; ilustrativno gradivo; dvojnica kazalčne geselske besede; okrajšava ipd.,

4. serifno, nekrepko, ležeče, navadna velikost; kategorije: razlaga, razlaga s sopomenkami (tudi dvopičje za tem),

5. serifno, krepko, pokončno, drobno (= pomanjšana velikost); kategorije: izpostavljene zveze, kolokacijske besede,

6. serifno, nekrepko, pokončno, drobno (= pomanjšana velikost); kategorije: kvalifikatorji; kvalifikatorska pojasnila; napovedna kazalna okrajšava (gl.); napovedna okrajšava pred vodilko (prim.),

7. serifno, nekrepko, ležeče, drobno (= pomanjšana velikost); kategorija: stranske razlage.

6.3 Ločila in mala začetnica v slovarskih sestavkih

6.3.1 Ločila

Raba ločil v SNB bo nadaljevanje rabe ločil v SSKJ.

Glavno ločilo v slovarskem sestavku je *podpičje*. Med seboj loči posamezne zglede v ponazarjalnem gradivu (**balirati** /.../ balirati odpadke; balirati krmo), v frazeološkem in terminološkem razdelku pa posamezne eno- ali večbesedne zveze. Podpičje stoji v primeru, ko za razlago določenega gesla navajamo eno nadrejeno sopomenko (**bagéta** /.../ *podolgovata in tanka štruca kruha; francoska štruca*) ali več nadrejenih sopomenk, to je takrat, ko podpičje nakazuje pomožne sinonime (**biválnik** /.../ // *avtomobil, namenjen bivanju; avtodom, avtomobilski bivalnik*). Podpičje vedno stoji pred oznako preh., pren., prim., pred nepravim podgeslom (**bližji** /.../; sam.: /.../), med neistovrstnimi kategorijami kvalifikatorjev (nav. mn.; biol. / nav. ed.; ekspr. / člov.; sleng. / snov.; biol. / pojml.; meteor.) in med terminološkimi kvalifikatorji. Pred terminološkimi kvalifikatorji vedno stoji podpičje, kadar nastopajo v kombinaciji z oznakama za podspola človeškosti in živosti ali s kategorijo števnosti (**binkoštnik** /.../ člov., živ.; ver.; **borelióza** /.../ pojml.; med.).

Vejica stoji v zaglavju pri samostalniku med besednovrstnim kvalifikatorjem in kvalifikatorjem za spol (**bějba** -e sam., ž), med kvalifikatorjem za podspol človeškosti in kvalifikatorjem za podspol živosti (**badmintoníst** /.../ člov., živ.) in pri glagolu med besednovrstnim kvalifikatorjem in slovnično oznako za vid (**bórdati** -am glag., nedov.).

Vejica stoji v zaglavju, kadar so za kvalifikatorjem za spol navedene oblikoslovne oz. spregatvene posebnosti (**brát** /.../ m, im. mn. bratje stil. brati). Med istovrstnimi kvalifikatorji vedno stoji vejica (člov., živ.; iron., šalj.), prav tako med kvalifikatorskimi pojasnili (**děj** /.../ v Alžiriji, nekđaj).

Če razlago sinonim samo dopolnjuje, je ta od nje ločen z vejico (**bója** /.../ navt. *zasidrana plavajoča priprava za signalizacijo ali za prikazovanje manjših plovil, plovka*), vejica je tudi med dvema sinonimoma (**bábi** /.../ ljubk. *stara mati, babica*). Če ima geselska beseda naveden antonim, je ta od razlage ločen z vejico (**bél** -a -o 1. *ki je take barve kot sneg ali mleko, ant. črn*).

Dvopičje stoji za razlago pred ponazarjalnim gradivom (**brezčrtni** -a -o prid. /.../ *ki nima črt: brezčrtni in karirasti zvezek*), za (slovničnimi) opozorili, ki se uvajajo s črkami (**bíti** sem /.../ I. /.../ 3. /.../ a) s pregibno besedo: /.../), in za navedbo nepravega podgesla (**bližji** /.../; sam.: /.../).

Pike za povedjo ne pišemo.

Vprašaj stoji v ponazarjalnem gradivu v vprašalnih povedih brez vprašalnega prislovnega zaimka tipa Greš?. Če temu sledi še en zgleđ, stoji za vprašajem podpičje kot tipično ločilo med zgleđi.

Klicaj stoji v vzkličnih povedih. Če taki povedi v ponazarjalnem gradivu sledi še kakšen zgleđ, stoji za klicajem podpičje.

Tri pike stojijo za orientacijsko geselsko besedo, ki uvaja prvi del sestavljenke ali zloženke (**ánti...** predpona v sestavljenkah; **blédo...** prvi del zloženke).

V *okroglem oklepaju* ( ) je zapis intonacije, tj. tonemskega naglasa (â).

V *oglatem oklepaju* [ ] so podatki o izgovoru (**borelióza** -e [ijo] sam., /.../).

Ena poševna črtica, imenovana poševnica (/), je znak za pomenski odtenek, navajanje stalne zveze ali stilizma.

Dve poševni črtici (//) pred razlago uvajata podpomen.

Znak za *frazološki razdelek* je •. Znak manjše velikosti (*) se nanaša na en pomen, večje velikosti (•) pa na več pomenov ali če so primeri take narave, da jih ni mogoče uvrstiti v zgornje pomene.

Znak za *terminološki razdelek* je ♦. Znak manjše velikosti (♦) se nanaša na en pomen, večje velikosti (♦) pa na več pomenov ali če so primeri take narave, da jih ni mogoče uvrstiti v zgornje pomene.

Znak za *etimološki razdelek* je ■.

6.3.2 Mala začetnica v ponazarjalnem gradivu

Povedi bomo kot sestavni del ilustrativnega gradiva pisali z malo začetnico in s tem nadaljevali slovaropisno prakso SSKJ. Pri tem je upoštevano slovaropisno načelo, ki enotno prikazuje zglede iz besednih zvez tipa *pisati nalogo* in skladijsko povedne zglede tipa *Mati je pisala pismo*. Odmik od tega splošnega slovaropisnega načela je priporočljiv le v normativnih priročnikih, kot je na primer pravopisni slovar. Pisava z malo začetnico je utemeljena s tem, da povedi same po sebi delujejo na slovaropisni ravni, ne pa na splošno besedilni in so le ena od naštevalnih, s podpičji ločenih enot rabe geselske besede. Slovaropisni prikaz le-teh s to utemeljitvijo daje oporo za specialno, slovaropisno pravopisno rabo, to je z malo začetnico.

6.4 Označevanje geselskih besed v SNB glede na povezavo s SSKJ

Pri redakciji besed, sprejetih v SNB, bo prišlo do vzajemnih razmerij med besedami, ki so že v SSKJ, in tistimi, ki bodo sprejete v SNB. Ta različna vzajemna razmerja bodo zaradi jasne razvidnosti odnosa med SSKJ in SNB v SNB nakazana z grafičnimi oz. t. i. *povezavnimi znaki*: ▲, ▼, ^, □, □, ►. Pojasnila teh znakov so podana v točki 6.4.2 in njenih podenotah.

6.4.1 Odsotnost povezavnega znaka pomeni: geselska beseda je glede na SSKJ **nova** in se v SNB prvič pojavi kot predstavnica določene besedne družine; torej:

v SNB:

borélija /.../

(v SSKJ: nobene besede iz teh besednih družin)

borélijski /.../

borelióza /.../

bróker /.../

bušído /.../

6.4.2 Legenda za branje povezavnih znakov

6.4.2.1 ▲ pomeni: nova beseda, ki razširja že obstoječo besedno družino (registrirano v SSKJ); torej:

v SNB:

▲ **bórnzištvo** /.../

(v SSKJ že npr.: bórza, bórzen, borzijánec, bórznik)

6.4.2.2 ▼ pomeni: nov pomen v SSKJ sicer že upoštewane besede; torej:

v SNB:

▼ **tólar** /.../ slovenska denarna enota (v SSKJ: tólar /.../ nekdanj avstrijski in nemški veliki srebrnik, kovan od 16. do 19. stoletja)

6.4.2.3 ^ pomeni: pisna dvojnica, ki je zaradi že ustaljenega podomačenega zapisa sprejeta v SNB, svojo citatno pisano dvojnico ima že registrirano v SSKJ; torej:

v SNB:

^ **blêjzer** /.../ (v SSKJ: blazer)

(Opomba: Če je v okviru pomena besede, predstavljenega v razlagi v SSKJ, prišlo do zožitve ali razširitve (torej manjše spremembe), se razlaga v SNB ustrezno spremeni, sicer ostane enaka.)

6.4.2.4 □ pomeni: oblikoslovno spremenjena v SSKJ sicer že registrirana geselska beseda; torej:

v SNB:

□ **bórzni** -a -o (v SSKJ: bórzen -zna -o)

6.4.2.5 □ pomeni: geselska beseda, ki ima v SNB glede na SSKJ spremenjeno osnovno slovnično kategorijo (npr. besedno vrsto, spol, število); torej:

v SNB:

□ **brókoli** -ja m (v SSKJ: brókoli -ov m mn.)

6.4.2.6 ▶ pomeni: v SNB je navedena posodobljena razlaga pomena besede, ki je v SNB uporabljena v razlagi na novo sprejete besede, pri čemer razlaga pomena, kot je v SSKJ, (konotativno) ni ustrezna (čeprav ne gre za nov pomen); torej:

v SNB:

▶ **bórznik** /.../ borzni posrednik (v SSKJ: bórznik: kdor se ukvarja z borznimi kupčijami)

(Opomba: Beseda *borznik* je uporabljena v razlagi na novo sprejete besede *borzništvo*.)

7 UPORABLJENO SLOVAROPISNO IZRAZJE

7.1 Popis in utemeljitev sprememb

Slovaropisno izrazje bo skoraj v celoti enako kot v SSKJ. Za opustitev ali spremembo določenega poimenovanja iz SSKJ smo se odločili po pregledu slovarjev, ki so izšli po SSKJ (več terminoloških in enega dialektološkega); posebej pozorno smo kot zadnji normativni priročnik pregledali *Slovenski pravopis 2001*. Upoštevali smo tudi novejšo jezikoslovno literaturo ter članke in ocene o nekaterih novejših slovarjih. Poleg sprememb smo uvedli tudi nekaj novosti.

7.1.1 Po SSKJ prevzeti strokovni izrazi

Obdržali bomo izraze za pojme iz slovaropisnega področja, ki so kot jezikoslovni termini od popisa v Uvodu v SSKJ I, str. XII in dalje, Ljubljana 1970, ostali nespremenjeni, so torej ustaljeni jezikoslovni termini, npr. glava, zaglavje, kazalka, vodilka, razlaga. Ti izrazi imajo ob širšem splošnem pomenu (ali več pomenih) ožji jezikoslovni pomen in nimajo jezikoslovno označenih sopomenk.

7.1.2 Sopomenski izrazi s spreminjajočo se pogostostjo

Za pogosto rabljen pojem lahko v slovaropisju obstaja več poimenovanj,

npr. geslo in iztočnica za naslovno besedo v slovarskem sestavku. Po izidu SSKJ se je pogostost rabe (frekvenca) sopomenk spreminjala. Kakor v terminološkem slovarju je treba tudi pri jezikoslovnem izrazju določiti razmerja med sopomenskimi izrazi, predvsem je treba izbrati prednostni (dominantni) izraz. Navajamo nekaj sopomenskih nizov jezikoslovnih izrazov; prednostni izraz je naveden na prvem mestu, za podpičjem so neprednostni sopomenski izrazi, pri katerih vrstni red navedbe kaže hierarhijo:

slovarski sestavek; geselski sestavek, geselski članek, geslo

geslo (= **geselska beseda**); iztočnica

podgeslo (= **podgeselska beseda**); podiztočnica

zglede; iztržek

kvalifikator; oznaka; označevalnik

kvalifikatorsko pojasnilo; oznakovno pojasnilo, označevalniško pojasnilo

sinonim; sopomenka.

Opomba: Zlasti v splošnih jezikoslovnih besedilih se zelo pogosto rabijo podomačeni izrazi, npr. *oznaka*, *sopomenka*. Za ta izraza, ki sta v sopomenskem nizu podčrtana, in njune izpeljanke *oznakovni*, *sopomenski* predlagamo, da po dogovoru postanejo enakovredni sopomenski izrazi; v stroki včasih obstajata dva enakovredna sopomenska izraza, ki sta oba primerna. Med take izraze sodijo tudi *iztočnica* in izpeljanke *iztočnični*, *iztočniški*, *podiztočnica*, *podiztočnični*, *podiztočniški*.

7.1.3 Drugačno poimenovanje za isti pojem

Drugače bosta poimenovana dva grafično nakazana dela slovarskega sestavka: namesto frazeološko gnezdo in terminološko gnezdo v SSKJ bosta v SNB **frazeološki razdelek** (znak •) in **terminološki razdelek** (znak ♦).

7.1.4 Novi strokovni izrazi

V tem slovarju bodo upoštevane nekatere nove slovnične kategorije, zato bodo novi tudi strokovni izrazi zanje.

Podspol **človeškosti** bo označen s kvalifikatorjem člov.

Podspol **živosti** bo označen s kvalifikatorjem živ.

Kategorija **števnosti/neštevnosti** bo pri neštevnikih samostalnikih označena s kvalifikatorji poj., skup., snov. (Odsotnost teh kvalifikatorjev kaže na kategorijo števnosti.)

Besednovrstna kvalifikatorja sam., glag. bosta pri samostalniku in glagolu navedena; v SSKJ eksplicitno nista navedena. (Natančneje o tem v 8.3.1, *Opozorilo 1, *Opozorilo 2.)

Pri kazalki in vodilki bo na novo poimenovano naslednje: okrajšavi gl. in prim., kazalčna napovedna okrajšava, napovedna okrajšava pri vodilki, dvojnica kazalke.

Nov glede na SSKJ bo **etimološki razdelek**.

Z upoštevanjem splošno, širše uveljavljenega slovaropisnega izrazja želimo prispevati k poenotenju tega izrazja v slovarjih in drugih jezikovnih priročnikih na eni strani ter v šoli in šolskih učbenikih na drugi strani. Ker je namen SNB objaviti novo besedje, ki ga ni v SSKJ, s čimer postane ta slovar nekakšno nadaljevanje

SSKJ, je tudi v terminologiji vezan na svojega predhodnika. O tem prim. 8 in o besedi kvalifikator še posebej 8.2.

7.1.5 Definiciji kazalke in vodilke

Definiciji kazalke in vodilke, kakršni sta v Uvodu v SSKJ, sta se pokazali za ne dovolj jasni. Zato je za novi slovar potrebno njuno redefiniranje, poleg tega pa tudi definiranje z njima slovaropisno povezanih kategorij.

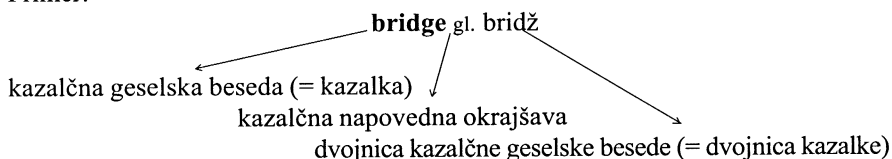
7.1.5.1 Kazalka

Kazalka (= kazalčna geselska beseda) je geselska beseda, slovaropisno povsem neobdelana (tj. brez naglasa, brez zapisa izgovora, brez oblikoslovnih končnic ipd.), ki ji kot jezikovnosistemsko nesprejemljivi (oz. manj sprejemljivi) dvojnici za kazalčno napovedno okrajšavo (gl.) sledi jezikovnosistemsko ustrežna dvojnica.

Kazalčna napovedna okrajšava (gl.) je okrajšava, ki stoji neposredno za kazalko (= kazalčno geselsko besedo) in pred dvojnico kazalke.

Dvojnica kazalke (= dvojnica kazalčne geselske besede) je kot jezikovnosistemsko povsem ustrežna dvojnica kazalčne geselske besede navedena za kazalčno napovedno okrajšavo v navadnem pokončnem tisku, obvezno pa tudi kot samostojna geselska beseda s polnim slovarskim prikazom.

Primer:

7.1.5.2 Vodilka

Vodilka je beseda na koncu slovarskega sestavka določene geselske besede, ki ima ob sicer razvidni (slovnično uzaveščeni) oblikoslovnih povezanosti z geselsko besedo še specifične pomensko osamosvojene kategorije in je z geselsko besedo vzajemno povezana z napovedno okrajšavo za vodilko (prim.) ter v slovarju obvezno navedena tudi kot samostojna geselska beseda s polnim slovarskim prikazom.

Soobstoj razvidne (slovnično uzaveščene) oblikoslovnih povezanosti vodilke z geselsko besedo in specifičnih pomensko osamosvojenih kategorij pomeni: (1) neosnovna oblika ohrani besednovrstno kategorijo, ima pa še specifične pomene (npr. **dóber** -bra -o prid. /.../; prim. boljši – **bóljši** -a -e prid. /.../; prim. dober) ali (2) določena oblika spremeni besednovrstno kategorijo in ima kot taka specifične pomene (npr. **dáti** dám dov. /.../; prim. daj, dan – **dāj** -te medm. /.../; prim. dati).

Primeri:

dóber -bra -o prid. /.../; prim. boljši

bóljši -a -e prid. /.../; prim. dober

dáti dám dov. /.../; prim. daj, dan

dāj -te medm. /.../; prim. dati

dán -a -o prid. /.../; prim. dati

blízu prisl. /.../; prim. bližji
blížji -a -e prid. /.../; prim. blizu

íti grém nedov. in dov. /.../; prim. gredoč
gredóč prisl. /.../; prim. iti

8 KVALIFICIRANJE LEKSEMOV V SNB

8.1 Namen kvalificiranja

Kvalificiranje slovarja izhaja iz vloge slovarja, v tem primeru enojezičnega razlagalnega oz. informativno-normativnega slovarja. Poleg izbora leksemov in njihovih variant je kvalificiranje ena temeljnih metod vplivanja na jezikovnega uporabnika, ki na ta način izve več o rabi, izvoru besed, o argumentih za določeno rabo in proti njej.

Deskriptivni in jezikovno aplikativni namen enojezični slovar udejanja tako, da ob razlagah denotata (klasičnega leksema ali uslovarjenega govornega dejanja) navaja še: (1) slovarsko relevantne slovnične podatke, (2) jezikovnozvrstne in stilne opredelitve in (3) okoliščinske (pragmatične) opredelitve v najširšem smislu.

8.2 Načelna izhodišča za jezikoslovno posodobitev kvalifikatorjev in kvalifikatorskih pojasnil v SNB

Sodobni enojezični jezikoslovni priročniki slovenskega jezika druge polovice 20. stoletja zaradi uzaveščanja funkcijsko- in socialnozvrstne razslojenosti jezika ter višanja ravni slovničnega vedenja že posredujejo informacije o jeziku tudi s pomočjo metajezikovnih sredstev. Med temi so za celostni prikaz jezika in jezikovnih položajev posebnega pomena kvalifikatorji in kvalifikatorska pojasnila, ki jih v slovenskem prostoru uveljavljata zlasti *Slovar slovenskega knjižnega jezika* in *Slovenski pravopis 2001*.

Zasnova sistema kvalificiranja in deloma tudi temu ustrezne morfemske tipologije v SSKJ je bila narejena v 60. letih na temeljnih spoznanjih slovenskih slovníc in se zaradi usklajenosti vseh petih knjig do konca projekta ni spreminjala.

Tudi zasnova slovarskih oznak za SP 2001, ki je bila pripravljena v 80. letih, se zaradi upoštevanja zasnove v *Pravilih* z redkimi izjemami v slovarskem delu ni spreminjala. Oznake (tako kvalifikatorje imenuje SP 2001) so bile glede na SSKJ zaradi drugačnega problemskega območja tega normativnega priročnika delno spremenjene.

Glede na sociolingvistični vidik, ki sproža prehod med zvrstmi, glede na ekspanzijo novega besedja in glede na širjenje pomenskih polj ali uveljavljanje izrazne (pisne) ravni danega besedja je tudi v skladu z razvojem jezikoslovne znanosti **utemeljena potreba** po posodobitvi in tipološko celostnem zajetju teh metajezikovnih sredstev v sodobnem enojezičnem slovarju novejšega besedja.

8.3 Obravnava kvalificiranja v SNB

Obravnava kvalificiranja v SNB je aplikativne narave. Kvalifikatorji in

kvalifikatorska pojasnila (s posameznimi opombami, komentarji ipd.), v Uvodu predstavljeni v tematskih preglednicah, so neposredno uporabni seveda v slovarskih sestavkih, saj je njihov namen, da omogočijo uporabniku pravilno branje in razumevanje slovarja, omogočajo t. i. komunikacijsko kompetenco. Teoretična podstava bi bila s svojim vzročno-generativnim tematskim značajem za (slovensko) jezikoslovje oz. slovaropisje koristna, saj bi med drugim omogočala tipološko standardizirano kvalificiranje slovarskih enot v različnih sodobnih slovarskih priročnikih, predstavljajočih slovenski jezik in njegov leksemski sistem.

Leksemi so v slovarju kvalificirani, to pomeni, da imajo določene (in neposredno zapisane) tiste podatke, ki so relevantni za razlagalni slovar: **podatek o položaju leksema v jezikovnem sistemu**, in sicer podatek o besedni vrsti (samostalnik, pridevnik, glagol ipd.), o nekaterih kategorialnih lastnostih leksema (npr. glagolski vid, spol, podspol, kategorija števnosti), nekaterih slovničnih omejitvah in posebnostih, terminološkem področju, v katerem se leksem rabi, podatek o stilni, zvrstni vrednosti leksema, normativni vrednosti leksema in **podatek o rabi leksema v besedilu in/ali okoliščinah sporazumevanja**, npr. časovna, krajevna dopolnila (pojasnila) k pomenski opredelitvi leksema.

Ti podatki so v slovarju izraženi s kvalifikatorji in kvalifikatorskimi pojasnili. Kvalificirati leksem torej ne pomeni le označiti ga (z neko oznako), temveč tudi uvrstiti ga v določeno kategorijo (natančneje ga določiti, opredeliti); izraz kvalificirati namreč vsebuje dve pomenski sestavini: označiti + uvrstiti.

Ker celotno delo za SNB konceptualno temelji na SSKJ in skuša v kar največji mogoči meri uporabniku olajšati jezikoslovno kategorialno in slovaropisno prepoznavnost s SSKJ, tudi posodobljena prirejenost posameznih kvalifikatorjev in kvalifikatorskih pojasnil upošteva to konceptualno izhodišče.

V slovenski slovaropisni literaturi se v zadnjem času pojavljajo različni poskusi slovenjenja izrazov *kvalifikator* in *kvalifikatorsko pojasnilo*, npr. *označevalnik/označevalec/oznaka*, *označevalniško/oznakovno pojasnilo*. Za rabo *kvalifikator*, *kvalifikatorsko pojasnilo* se odločamo iz več razlogov, ki so predstavljeni v nadaljevanju.

Izraza kvalifikator in kvalifikatorsko pojasnilo sta terminološka; v slovensko jezikoslovje ju je vpeljal Slovar slovenskega knjižnega jezika in ju opredelil (prim. SSKJ: Uvod, § 93, § 158; prim. opredelitev gesla kvalifikator in zveze kvalifikatorsko pojasnilo v razlagalnem delu SSKJ). Ker je konceptualno izhodišče za SNB SSKJ in ker kvalificiranje leksemov temelji na tem, da v kar največji mogoči meri ohranja prepoznavnost s SSKJ, se zdi uvajanje novih izrazov nepotrebno. Izraz kvalifikator je sprejet tudi v tuji leksikografiji; uporablja ga npr. češki slovar novejših besed (prim. *Nová slova v češtině*, Praga 1998; prim. shema in opredelitev; v Simeonovem slovarju jezikoslovnih izrazov (Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, 1969) je opredeljen: "kvalifikator < qualis – kakav + facio – činim (e. qualifier) – riječ koja поближе označuje, ograničava ili modificira značenje koje druge riječi". – Izraz označevalnik je terminološko že zaseden, in sicer na dveh področjih: v letalstvu in v korpusnem jezikoslovju (označevalnik je orodje za oblikoslovno označevanje besedil). – Besedna zveza slovarska oznaka, ki jo uporablja SP 2001, je širša od izraza kvalifikator; zajema tako kvalifikatorje kot tudi znake za frazeološko (•) in terminološko gnezdo (•) (prim. Slovenski pravopis 2001: Krajšave in slovarske

oznake, XIII–XV); na to kaže tudi opredelitev leksema oznaka, oznakovno pojasnilo v SP 2001, kjer imata leksema sicer terminološki kvalifikator jezikoslovno (jezikosl.), a sta ob tem navedena v pokončnih oklepajih ('splošna pomenska uvrstitev') izraza kvalifikator oz. kvalifikatorsko pojasnilo. Tudi leksema kvalifikator, kvalifikatorsko pojasnilo imata v SP 2001 terminološki kvalifikator jezikoslovno (jezikosl.).

Vsebinsko razliko med izrazoma oznaka in kvalifikator lahko primerjamo z razliko med angleškima izrazoma *label* in *marker*: izraz *label* ima pomensko sestavino označiti, označevati, izraz *marker* pa tudi pomensko sestavino razvrščati, uvrščati, določati (prim. BBC English Dictionary, 1992; Leksikoni Cankarjeve založbe: Računalništvo, 1988: označevalnik (marker) je opredeljen kot "oznaka, simbol za identifikacijo neke pozicije").

Kvalifikator je torej slovarska oznaka, ki lekseme tudi določa v okviru posamezne skupine.

Pridevnika označevalniški in oznakovni v zvezi označevalniška/oznakovna pojasnila sta vsebinsko neustrezna: 'pojasnila, ki se nanašajo na označevalnike/oznake'. Gre namreč za pojasnila, ki natančneje določajo (kvalificirajo) leksem (gl. enoto 8.3.2 Kvalifikatorska pojasnila).

8.3.1 Kvalifikatorji

Splošno

Kvalifikatorji so tiste slovarske oznake, ki leksemu določajo slovnične lastnosti, normativno vrednost, ga stilno-zvrstno opredelijo in ga s tem uvrščajo v določeno slovnično in besedoslovno kategorijo.

Vrste kvalifikatorjev

Vrste kvalifikatorjev za SNB so oblikovane po tipskih skupinah, kot jih določa Uvod v SSKJ, § 104; ohranjena so tudi poimenovanja tipskih skupin, razen imena skupine *stilno-plastni kvalifikatorji*. Ta skupina je zaradi neustreznosti termina v sodobnem jezikoslovju preimenovana v *socialnozvrstni in funkcijskozvrstni kvalifikatorji*. Nastopajo torej:

- slovnični,
- pomenski,
- terminološki,
- socialno- in funkcijskozvrstni,
- ekspresivni,
- časovno-frekvenčni,
- posebni normativni kvalifikatorji.

Seznami kvalifikatorjev za SNB so oblikovani na osnovi preglednic, da bi čim bolj pregledno in z utemeljitvami v primerih odstopanj od seznama kvalifikatorjev, uporabljenih v SSKJ, predstavili posamezne posodobitve. Preglednica je oblikovana tristolpčno: v prvem stolpcu so kvalifikatorji iz *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ), v drugem stolpcu so kvalifikatorji iz *Slovenskega pravopisa 2001* (SP 2001), v tretjem stolpcu so kvalifikatorji, predvideni za *Slovar novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika* (SNB). Zaporedje stolpcev odraža časovno sosledje izida posameznih del oz. šele priprav nanje (SSKJ: 1970–1991, SP 2001: 2001; SNB: v pripravi). Drugi stolpec preglednice (za SP 2001) je

podan le za ilustracijo poskusa posodabljanja kvalificiranja glede na sodobno teoretično jezikoslovno podstavo slovenske slovnice, predvsem v zvezi s socialno in funkcijsko zvrstnostjo. Glede na koncept novega slovarja smiselno izhaja, da sta v tesni konceptualni povezavi tudi glede kvalifikatorjev SSKJ in SNB (prvi in tretji stolpec), zato sistem kvalificiranja v SNB načeloma ostaja tak, kot je v SSKJ; pokazalo pa se je, da je vsaj pri posameznih kvalifikatorjih nujno treba upoštevati sodobna teoretična (slovnična in slovaropisna) spoznanja, iz česar izhajajo določene posodobitve, predstavljene v tretjem stolpcu. Te posodobitve (in odstopanja od SSKJ) so utemeljene v opombah, ki so nato v obliki kratkih komentarjev postavljene v besedilu za preglednico.

Znaki, uporabljeni v preglednici:

/ ni kvalifikatorja

= oznaka v SP 2001 je enaka kvalifikatorju v SSKJ

8.3.1.1 Slovnični kvalifikatorji

Razlagalni slovarji besede načeloma slovnično opredeljujejo glede na oblikoslovno jezikovno ravnino, in sicer glede na besedno vrsto. SSKJ uporablja bodisi neposredno besednovrstno kategorialno označevanje (npr. pri pridevniki, prislovi, medmetih, veznikih) ali pa so leksemi besednovrstno določeni posredno s slovničnimi oz. kategorialnimi lastnostmi: npr. pri samostalnikih spol (m, ž, s, kar po dogovoru pomeni samostalniška moškega/ženskega/srednjega spola), pri glagolih vid (dov., nedov., dov. in nedov., nedov. in dov., kar po dogovoru pomeni glagol, in sicer dovršni ipd.).

Vsi leksemi v SNB bodo besednovrstno določeni in označeni. Kvalifikatorji za besedne vrste bodo navedeni neposredno (ne pa posredno, npr. s kategorijo spola pri samostalniku, glagolskega vida, kot je v SSKJ). Utemeljitev za neposredno besednovrstno določanje leksemov: Jasno razvidna besednovrstna kategorija; s tem je dosežena konsistentnost z označevanjem glede na tiste besedne vrste, ki so bile že v SSKJ označene neposredno (npr. prisl., medm., vez., predl.); s tem je tudi olajšana računalniška obdelava besednovrstnosti leksemov.

Ocenjuje se, da v slovarju ni potrebno opredeljevanje besed z najvišjo primarno nadpomenko, tj. z nadrazredi besednih vrst (tipa samostalniška beseda, pridevniška beseda), kar je sicer značilnost jasne besednovrstne strukturiranosti v slovnica; v slovarju bi tako abstrahirano označevanje pomenilo nepotrebno slovarsko preobloženost z metajezikovnostjo hierarhiziranosti besednovrstnih kategorij in zlasti odmik od praktičnih, za uporabnika slovarja relevantnih slovničnih besednovrstnih podatkov. Tako bodo v SNB v sklopu slovnične metajezikovne nadpomenke *samostalniška beseda* kvalifikatorji:

sam. (samostalniška),

sam. zaim. (samostalniški zaim.),

posamost. izprid. sam. (posamostaljeni izpridevniški samostalniška).

Utemeljitev:

- dosežena je jezikoslovno ustrežna povezava med tradicionalno in sodobno besednovrstno kategorizacijo in obenem le minimalna stopnja različnosti glede na besednovrstno označevanje v SSKJ;

• omogočen je uvid v različne podkategorije slovnično pojmovane samostalniške besede oz. procesni uvid usvajanja samostalniških lastnosti od primarnega samostalnika (npr. miza -e) do pridobljenih samostalniških lastnosti (samostalniški zaimek (npr. on, kaj, nekaj), posamostaljeni izpridevniški samostalniki (npr. dežurni -ega < dežurni zdravnik; dežurna -e < dežurna zdravnica)) in s tem uvid v proces prehoda posameznih metajezikovnih podpomenk v nadpomenko *samostalniška beseda*.

Novo glede na SSKJ je torej: Vsi leksemi v slovarju imajo naveden neposreden besednovrstni kvalifikator. Torej: samostalniki imajo najprej kvalifikator *sam.*, glagoli najprej kvalifikator *glag.*; pridevniki imajo zapisan kvalifikator *prid.*, čeprav sledi potem tipska razlaga (((svojljni) pridevnik od ...), npr. bralčev).

Besednovrstni kvalifikatorji v SNB

sam. = samostalniki

sam. zaim. = samostalniški zaimek

posam. izprid. sam. = posamostaljeni izpridevniški samostalniki

prid. = pridevnik

prid. zaim. = pridevniški zaimek

štev. = števniki

glag. = glagoli

prisl. = prislovi

prisl. zaim. = prislovni zaimek

povedk. = povedkovniki

vez. = vezniki

člen. = členki

medm. = medmeti

predl. = predlogi

Neposredno so besednovrstno določeni tudi števniki, z dodatno opredelitvijo določnosti (glavni, ločilni, vrstilni, množilni) in nedoločnosti (nedoločni števniki). – Neposredno so besednovrstno določeni tudi zaimki, in sicer jih dodatna opredelitev s samostalniškostjo, pridevniškostjo, prislovnostjo neposredno uvršča v ustrezno skupino besed (samostalniške, pridevniške besede, prislovi).

Poleg besednovrstnih kvalifikatorjev bodo imeli samostalniki in glagoli v SNB še naslednje:

• samostalniki še kvalifikator za spol (m, ž, s) in podspola človeškosti (člov.)

in živosti (živ.);

• samostalniki še kvalifikatorje za pomensko-slovnične opredelitve (pojmn., skup., snov.), ki bodo označevali neštevnost, s svojo odsotnostjo pa kategorijo števnosti;

• glagoli še kvalifikatorje za glagolski vid (dov., nedov.).

Skratka: Pri besednih vrstah se poleg besednovrstne kategorije označijo še oblikoslovne podkategorije.

Kvalifikatorja za podspol

člov. = človeško

živ. = živo

Oblikoslovno-pomenski kvalifikatorji za števost/neštevost

pojm. = pojmovno

skup. = skupno

snov. = snovno

V SNB bodo kot geselske besede uvrščene tudi krajšave (kratice in okrajšave) in simboli. Označene bodo s kvalifikatorji okrajš. (okrajšave), krat. (kratice) in simb. (simboli).

v SSKJ	Slovnici kvalifikatorji v SP 2001	v SNB
<i>Kvalifikatorji za spol – *Opozorilo 1</i>		
m	=	m (moški spol)
ž	=	ž (ženski spol)
s	=	s (srednji spol)
m.	=	/
ž.	=	/
s.	=	/
m tudi	/	m tudi (moški spol tudi)
m, ž, s	/	m, ž, s (moški, ženski in srednji spol)
m. spol stil.	/	m stil. (moški spol stilno)
s. kakor m.	s kot m	s kakor m (srednji spol kakor moški spol)
s. kakor ž.	ž in s	s kakor ž (srednji spol kakor ženski spol)
<i>Kvalifikatorji za sklon</i>		
im.	=	im. (imenovalnik)
rod.	=	rod. (rodilnik)
daj.	=	daj. (dajalnik)
tož.	=	tož. (tožilnik)
mest.	=	mest. (mestnik)
or.	=	or. (orodnik)
rod. tudi	/	rod. tudi (rodilnik tudi)
le tož.	=	le tož. (le tožilnik)
nav. tož.	/	nav. tož. (navadno tožilnik)
mest. stil.	/	mest. stil. (mestnik stilno)
nav. tož. in mest./		nav. tož. in mest. (navadno tožilnik in mestnik)
<i>Kvalifikatorji za število</i>		
ed.	=	ed. (ednina)
mn.	=	mn. (množina)
dv.	=	dv. (dvojina)
tudi mn.	štev.	tudi mn. (tudi množina)
dv. tudi	=	dv. tudi (dvojina tudi)
mn. tudi	=	mn. tudi (množina tudi)
ed. stil.	/	ed. stil. (ednina stilno)
dv. stil.	/	dv. stil. (dvojina stilno)
mn. stil.	/	mn. stil. (množina stilno)
mn. tudi dv.	mn., dv.	mn. tudi dv. (množina tudi dvojina)
mn. in dv.	/	mn. in dv. (množina in dvojina)
nav. dv.	/	nav. dv. (navadno dvojina)
nav. ed.	/	nav. ed. (navadno ednina)
nav. mn.	/	nav. mn. (navadno množina)
nav. dv. in mn.	/	nav. dv. in mn. (navadno dvojina in množina)

nav. mn. in dv. /		nav. mn. in dv. (navadno množina in dvojina)
	<i>Kvalifikatorji za vid – *Opozorilo 2</i>	
dov.	=	dov. (dovršnik)
nedov.	=	nedov. (nedovršnik)
dov. in nedov.	dvovid., nedov.	dov. in nedov. (dovršnik in nedovršnik)
nedov. in dov.	dvovid., nedov.	nedov. in dov. (nedovršnik in dovršnik)
	<i>Besednovrstni kvalifikatorji – *Opozorilo 3</i>	
medm.	= (medmet je natančneje določen)	medm. (medmet)
predl.	=	predl. (predlog)
prid.	= (pridevnik je natančneje določen)	prid. (pridevnik)
prisl.	= (prislov je natančneje določen)	prisl. (prislov)
štev.	= (števnik je natančneje določen)	štev. (števnik)
vez.	= (veznik je natančneje določen)	vez. (veznik)
zaim.	= (zaimek je natančneje določen)	sam. zaim. (samostalniški zaimek)
zaim.	= (zaimek je natančneje določen)	prid. zaim. (pridevniški zaimek)
zaim.	= (zaimek je natančneje določen)	prisl. zaim. (prislovni zaimek)
	<i>Dvojnični kvalifikatorji</i>	
ali	=	ali
in	=	in
tudi	=	tudi
stil.	/	stil. (stilno)
	<i>Drugi slovnični kvalifikatorji</i>	
nam.	=	nam. (namenilnik)
nepreh.	/	nepreh. (neprehodno)
preh.	/	preh. (prehodno)
tudi preh.	/	tudi preh. (tudi prehodno)
elipt.	izpust.	v zvezi z elipso
eliptično	/	v zvezi z elipso
nav. elipt.	/	navadno v zvezi z elipso
neskl.	/	-- *Opomba 1
m neskl.	-- m	-- sam., m *Opomba 2
ž neskl.	-- ž	-- sam., ž
s neskl.	-- s	-- sam., s
prid. neskl.	-- --	-- -- prid.
štev. neskl.	-- /.../ štev.	-- -- štev.
zaim. neskl.	-- -- /.../ zaim.	-- -- zaim.
neskl. pril.	prvi del podr. zlož.	*Predlog 1
nav. neskl.	/	*Opomba 3
tudi neskl.	tudi /.../ prvi del podr. zlož.	tudi -- (Prim. opombo 1)
brezoseb.	brezos.	brezoseb. (brezosebno)
1. os.	1. os.	1. os. (prva oseba)
3. os.	3. os.	3. os. (tretja oseba)
nav. 3. os.	/	nav. 3. os. (navadno tretja oseba)
nav. 2. os.	/	nav. 2. os. (navadno druga oseba)
preg.	/	preg. (pregovor)
sam.	/	posamost. izprid. sam. (posamostaljeni izpridevniški samostalnik) ali sam. (v samostalniški rabi) *Opomba 4
ant.	/	ant. (antonim)

Za ustrezen prikaz leksema se uporabljajo tudi kombinacije zgoraj sistematiziranih slovničnih kvalifikatorjev. Nekaj primerov kombinacij slovničnih kvalifikatorjev po SSKJ:

• za sklon in število, npr.:

daj. ed.; daj. mn.; im. mn.; mest. ed.; mest. mn.; or. ed.; or. mn.; rod. mn.; tož. dv.; tož. ed.; im., tož. dv.; daj., mest. ed.; im., tož. mn.; tož. ed. in mn.; tož. mn.; tož., or. ed.; nav. rod. ed.; nav. im. ed.; nav. im., tož. ed.; nav. tož. in mest. ed. in mn.; daj. ed. stil.; daj. mn. stil.; im. mn. stil.; im., tož. dv. stil.; im., tož. mn. in dv. stil.; rod. ed. stil.; rod. mn. stil.; mest. mn. stil.; or. mn. stil.; tož. mn. stil.; im. dv. tudi; im. mn. tudi; im., tož. dv. tudi; im., tož. mn. tudi; rod. ed. tudi; rod. mn. tudi; mest. ed. tudi; mest. mn. tudi; or. ed. tudi; or. mn. tudi; tož. ed. tudi; tož. mn. tudi;

• za spol in število, npr.:

m mn.; ž mn.; s mn.;
dv. m; mn. m;
m ed. in dv.;

• za sklon, število in spol, npr.:

im. ed. tudi ž;
mest., or. ed. m in s tudi;
ž im. in tož. ed.

*Opozorilo 1:

V SSKJ in SP 2001 označujejo kvalifikatorji m, ž, s tudi besedno vrsto (samostalnike moškega, ženskega ali srednjega spola), v SNB bodo ti kvalifikatorji označevali le spol samostalnika.

*Opozorilo 2:

V SSKJ in SP 2001 označujejo kvalifikatorji za glagolski vid tudi besedno vrsto (glagole), v SNB bodi ti kvalifikatorji označevali le glagolski vid.

*Opozorilo 3:

Seznam vseh besednovrstnih kvalifikatorjev za SNB je v posebni preglednici v enoti 8.3.1.1.

*Opomba 1:

Kategorijo nesklonljivosti sodobno jezikoslovje pojmuje kot ničo sklonljivost. Temu ustrezno bo v SNB glede na SSKJ ukinjen kvalifikator neskl. (nesklonljivo) (bodisi samostojen ali v kombinacijah). Ustrezen slovaropisni zapis za ta oblikoslovni podatek v glavi in zaglavju je kombinacija oblikoslovnega zapisa za ničo sklonljivost (--): prvi vezaj je za uvajanje končnice, drugi vezaj je niča končnica. – V slovarju predstavljena nesklanjana raba leksema, ki sicer ni ničo sklonljiv, se označi s kvalifikatorskim pojasnilom nesklonljivo OZ. tudi nesklonljivo. (Primer: **dóktor** -ja sam., m /.../ tudi nesklonljivo govoril sem z doktor Zarnikom.)

*Opomba 2:

Oblikoslovna niča sklonljivost se nakazuje na jezikoslovno ustrežnejši način (prim. SP 2001), zato se slovnični kvalifikatorji m neskl.; ž neskl.; s neskl.; prid. neskl. ipd. ukinejo, namesto tega se uporablja zapis -- sam., m; -- sam., ž; -- sam., s; -- -- prid. ipd.

*Predlog 1:

Kvalifikator neskl. pril. (nesklonljivi prilastek) je glede na sodobno jezikoslovno teorijo neustrezen. Ta kvalifikator besede ne opredeljuje besednovrstno, temveč jo opredeljuje s skladenjskega vidika, tj. kot prilastek. Kvalifikator, uporabljen v SP 2001, prav tako ni najbolj ustrezen, ker besedo opredeljuje samo z besedotvornega stališča, tj. kot prvi del zloženke (pri čemer je besednovrstna kategorialnost neizražena, čeprav je zloženka načeloma lahko ali samostalnik ali pridevnik). Kontinuiteto besednovrstnega označevanja (bodisi kot jedrnega ali prilastkovnega dela slovničnega kvalifikatorja) se zdi smiselno vzdrževati zaradi slovaropisne tradicije in tudi slovnične konsistentnosti znotraj enega slovarja. *Predlog za besednovrstno kvalificiranje tega tipa:* Možnosti, ki nadomeščajo v SSKJ uporabljen kvalifikator neskl. pril. in sledijo zgornjemu načelu: prvi del podr. zlož. sam. (prvi del podredno zloženega samostalnika, npr. *bantamkategorija*); prvi del podr. zlož. sam. zv. (prvi del podredno zložene samostalniške zveze, npr. *baby čevlji*); drugi del podr. zlož. sam. zv. (drugi del podredno zložene samostalniške zveze, npr. *žarki beta*). Pri samostalniških zvezah je mogoče vpeljati en sam kvalifikator, tj. del podr. zlož. sam. zv. (del podredno zložene samostalniške zveze, npr. *žarki beta* in *beta žarki*).

*Opomba 3:

Kategorijo nesklonljivosti sodobno jezikoslovje pojmuje kot ničo sklonljivost. Temu ustrezno bo v SNB glede na SSKJ ukinjen kvalifikator nav. neskl. (navadno nesklonljivo): ustrezen slovaropisni zapis za ta oblikoslovni podatek je kombinacija oblikoslovnega zapisa za ničo sklonljivost (--), dvojnični kvalifikator (tudi ali in) ter navedba roditeljske oblikoslovne končnice.

*Opomba 4:

Če je prvotno nesamostalniški leksem v samostalniški vlogi že leksikaliziran, bo v SNB samostojna geselska beseda in bo določen besednovrstno (označen s kvalifikatorjem posam. izprid. sam. (posamostaljeni izpridevniški samostalnik), npr. *dežurni*); če bo leksem prikazan kot podgeslo, ostane kvalifikator sam. (v samostalniški rabi, npr. *bájtarski* -a -o prid. /.../; sam.: tak kmet, pa je vzel bajtarsko).

8.3.1.2 Pomenski kvalifikatorji

Pomenski kvalifikatorji

v SSKJ	v SP 2001	v SNB
pooseb.	/	/ *Opomba 1
pren.	/	pren. (preneseno) *Opomba 2

*Opomba 1:

Kvalifikator pooseb. (poosebljeno) se opusti. Utemeljitev: kvalifikator pooseb. je ustrezen za označevanje pomenskega procesa iz smeri nečloveško (zlasti pojmovno) v smer nepojmovno, in sicer človeško. (Na to kaže tudi definicija v Uvodu v SSKJ, ki ta kvalifikator razlaga; prim. Uvod v SSKJ, § 122.) – Ker SNB glede na sodobna jezikoslovna spoznanja upošteva kategorijo človeškosti in zato uporablja kvalifikator človeško (člov.), je kvalifikator pooseb., ki je vsebinsko sovseben kvalifikatorju človeško (člov.), nepotreben in se zato opusti. *Predlog za redakcijo:* Pomenski proces iz smeri nečloveško v človeško naj se po potrebi pokaže z redakcijskim zaporedjem pomenov; ob tem se priporoča t. i. stranska razlaga (ki je sicer v SSKJ ob kvalifikatorju pooseb. ni bilo). V tem smislu se torej redakcijski tip

približuje tistemu v SP 2001 (prim. geslo v SP 2001 **barabija**: skup. družiti se z barabijo [z malopridnimi, ničvrednimi ljudmi]).

*Opomba 2:

Kvalifikator pren. (preneseno) ostane. Definicija po Uvodu v SSKJ, § 123 ustreza: "Beseda ali zveza, ki je vsebinsko sicer zelo blizu izhodiščnemu pomenu, je pa predstavno premaknjena v drugačno okolje (*brazda, dostopen, butniti*)". Utemeljitev: Besedoslovno so vsi neprvotni pomeni nastali z dvema osnovnima pomenotvornima procesoma: z metaforičnostjo in z metonimijo. Za proces metaforičnosti je vsebinsko ustrezen kvalifikator pren. V SNB (tako kot v SSKJ; za SP 2001 zaradi načeloma le nakazane pomenskosti ni relevanten, zato ga pač ni) ga bomo (v skladu s tradicijo iz SSKJ) uporabljali namesto samostojnega oštevilčenega pomena ali pa podpomena, in sicer v primerih, ko gre za ne močno leksikalizirane metaforične pomene, kar implicira tudi definicija rabe za kvalifikator pren. v SSKJ.

8.3.1.3 Terminološki kvalifikatorji

Terminološki kvalifikatorji načeloma ostajajo taki kot v SSKJ, razen primeri tipa jur. → pravn. Utemeljitev: Sprememba terminološkega kvalifikatorja iz prevzete v podomačeno različico velja v primeru velike mere uveljavljenosti slovenske sopomenke in s tem "umikanja" prevzete različice, kar mora živa jezikovna raba potrjevati, bodisi na ravni občnobesednega ali celo lastnih imen (npr. Fakulteta za pomorstvo in promet, Pravna fakulteta ipd.). Iz tega razloga ne velja zamenjava ekon. → gosp., kot je to v SP 2001 (prim. Ekonomska fakulteta).

Terminološki kvalifikatorji

v SSKJ	v SP 2001	v SNB
adm.	/	adm. (administracija)
acr.	let.	let. (letalstvo)
agr.	kmet.	agr. (agronomija, agrotehnika)
alp.	=	alp. (alpinizem)
anat.	=	anat. (anatomija)
antr.	=	antr. (antropologija)
arheol.	=	arheol. (arheologija)
arhit.	=	arhit. (arhitektura)
astr.	zvezdosl.	astr. (astronomija)
avt.	=	avt. (avtomobilizem)
biblio.	=	biblio. (bibliotekarstvo)
biol.	=	biol. (biologija)
bot.	rastl.	bot. (botanika)
čeb.	=	čeb. (čebelarstvo)
ekon.	gosp.	ekon. (ekonomija)
elektr.	=	elektr. (elektrotehnika)
etn.	nardp.	etn. (etnologija, etnografija)
farm.	lekar.	farm. (farmacija, farmakologija)
filat.	=	filat. (filatelija)
film.	=	film. (filmska umetnost)
filoz.	=	filoz. (filozofija)

fin.	=	fin. (finančništvo)
fiz.	=	fiz. (fizika)
fot.	=	fot. (fotografija)
friz.	=	friz. (frizerstvo)
gastr.	kuhar.	gastr. (gastronomija, kuharstvo)
geod.	geod.	geod. (geodezija)
geogr.	zem.	geogr. (geografija)
geol.	=	geol. (geologija)
geom.	=	geom. (geometrija)
gled.	=	gled. (gledališče)
gost.	=	gost. (gostinstvo)
gozd.	=	gozd. (gozdarstvo)
grad.	=	grad. (gradbeništvo)
igr.	=	igr. (igralništvo)
jur.	pravn.	pravn. (pravno področje)
kem.	=	kem. (kemija)
kor.	ples.	kor. (koreografija)
kozm.	=	kozm. (kozmetika)
les.	=	les. (lesarstvo)
lingv.	jezikosl.	jezikosl. (jezikoslovje)
lit.	=	lit. (literarna teorija, literarna zgodovina)
lov.	=	lov. (lovstvo)
mat.	=	mat. (matematika)
med.	zdrav.	med. (medicina)
metal.	=	metal. (metalurgija)
meteor.	vremen.	meteor. (meteorologija)
min.	=	min. (mineralogija)
mitol.	bajesl.	mitol. (mitologija)
muz.	glasb.	muz. (muzikologija)
navt.	pomor.	pomor. (pomorstvo)
num.	=	num. (numizmatika)
obl.	=	obl. (oblačilna stroka)
obrt.	=	obrt. (obrtništvo)
pal.	=	pal. (paleontologija)
papir.	=	papir. (papirništvo)
ped.	=	ped. (pedagogika)
petr.	/	petr. (petrografija, petrologija)
polit.	=	polit. (politologija)
psih.	=	psih. (psihologija)
psiht.	=	psiht. (psihiatrija)
ptt	=	*Opomba 1
rad.	=	rad. (radiotehnika, radiotelevizija)
rel.	ver.	rel. (religija)
rib.	=	rib. (ribištvo)
soc.	družb.	soc. (sociologija)

strojn.	=	strojn. (strojništvo)
šah.	=	šah. (šahovsko področje)
šol.	=	šol. (šolstvo)
šport.	=	šport. (športno področje)
teh.	=	teh. (tehnika)
tekst.	=	tekst. (tekstilna stroka)
tisk.	=	tisk. (tiskarstvo)
trg.	=	trg. (trgovina)
tur.	=	tur. (turizem)
um.	=	um. (umetnost, umetnostna zgodovina)
urb.	=	urb. (urbanizem)
usnj.	=	usnj. (usnjarstvo)
vet.	=	vet. (veterina)
voj.	=	voj. (vojska)
vrtn.	=	vrtn. (vrtnarstvo)
zal.	=	zal. (založništvo)
zgod.	=	zgod. (zgodovina)
zool.	žival.	zool. (zoologija)
žel.	=	žel. (železnica)

*Opomba 1: Upoštevano bo mnenje terminologa.

Zaradi razvoja in specifikacije strok se pri terminoloških kvalifikatorjih predvideva večja diferenciacija oz. pojavljanje področno novih kvalifikatorjev. Zaradi narave terminoloških področij in s tem poimenovalnih procesov je preglednica odprtega tipa. V razdelku za SNB je navedenih le nekaj primerov novejših, že ustaljenih terminoloških področij.

Terminološki kvalifikatorji (predvidoma novi)

v SSKJ	v SP 2001	v SNB
/	/	genet. (genetika)
/	/	komun. (komunikologija)
/	/	krajin. (krajinarstvo, krajinska arhitektura)
/	/	mikrobiol. (mikrobiologija)
/	/	okoljevarstv. (okoljevarstvo) ali ekol. (ekologija)
/	rač.	rač. (računalništvo)

morebiti še: (potreben posvet s terminologi)

/	bančništvo
/	informatika
/	promet/prevozništvo
/	kemijska tehnologija
/	kriminalistika
/	pošta
/	telekomunikacije
	živilstvo / živilska tehnologija

/ upravno področje
/ zavarovalništvo

8.3.1.4 Socialno- in funkcijskozvrstni kvalifikatorji (Stilno-plastni kvalifikatorji)

Stilno-plastni kvalifikatorji v SSKJ	Socialno- in funkcijskozvrstni kvalifikatorji v SP 2001	Socialno- in funkcijskozvrstni kvalifikatorji v SNB
bibl.	=	bibl. (biblijsko)
knjiž.	privzdig./neobč./izobr.	/ *Opomba 1
nar.	=	nar. (narečno)
nar. belokranjsko	pokr. belokr.	nar. belokranjsko (narečno belokranjsko)
nar. dolensko	pokr. dol.	nar. dolensko (narečno dolensko)
nar. gorenjsko	pokr. gor.	nar. gorenjsko (narečno gorenjsko)
nar. koroško	pokr. kor.	nar. koroško (narečno koroško)
nar. osrednje	pokr.	pokr. osrednje (pokrajinsko osrednje) *Opomba 2
nar. prekmursko	pokr. prekm.	nar. prekmursko (narečno prekmursko)
nar. primorsko	pokr. prim.	nar. primorsko (narečno primorsko)
nar. severovzhodno	pokr. severovzh.	nar. severovzhodno (narečno severovzhodno)
nar. severozahodno	pokr. severozah.	nar. severozahodno (narečno severozahodno)
nar. vzhodno	pokr. vzh.	nar. vzhodno (narečno vzhodno)
nar. zahodno	pokr. zah.	nar. zahodno (narečno zahodno)
nav. vznes.	/	vznes. (vzneseno) ali ∅ (ni kvalifikatorja) *Opomba 5; *Opomba 3
nižje pog.	neknj. pog./neknj. ljud.	*Opomba 4
otr.	=	otr. (otroško) *Opomba 5
pesn.	=	pesn. (pesniško)
pisar.	urad.	pisar. (pisarniško)
pog.	knj. pog./prakt.sp./neknj. pog.	pog. (pogovorno)
publ.	=	publ. (publicistično)
vznes.	=	vznes. (vzneseno) *Opomba 5
žarg.	=	žarg. (žargonsko) *Opomba 6
/	sleng.	sleng. (slengovsko) *Opomba 6
poljud.	/	poljud. (poljudno) *Opomba 7
nestrok.	=	nestrok. (nestrokovno) *Opomba 7
strok.	=	strok. (strokovno) *Opomba 7

*Opomba 1:

Kvalifikator knjiž. (knjižno) se v SNB opusti; namesto njega se uporabljajo kvalifikatorji izobr. (izobrazbeno) ali redko ali ekspr. (ekspresivno) ali vznes. (vzneseno):
knjiž. → izobr., npr. pri prevzetih besedah, tujkah, npr. bravura, brahialen
→ redko, npr. pri slovenskih tvorjenkah, ki so besedotvorno sicer pravilne, vendar imajo bolj živo, pogosteje rabljeno sopomenko, npr.

bosonog, bratiti

→ ekspr., npr. pri posameznih primerih, zlasti če gre za rabo pridevnika z zanj netipičnimi samostalniki; prim. geslo v SSKJ brej: kosmi brejih oblakov

→ vznes., npr. pri slovenskih tvorjenkah s kako zaznamovano sestavino v podstavi, npr. bratoljubje; pri besednih zvezah z zamenjanim, zaznamovanim besednim redom, prim. služba božja

*Opomba 2:

Kvalifikator nar. osrednje (narečno osrednje) ni jezikoslovno opredeljen, zato namesto tega kvalifikatorja predlagamo kvalifikator pokr. osrednje (pokrajinsko osrednje).

*Opomba 3: Glej Opombo 1 pri ekspresivnih kvalifikatorjih.

*Opomba 4:

Kvalifikator nižje pog. (nižje pogovorno) se ukine; v skladu s sodobno jezikoslovno teorijo se namesto njega uporablja kombinacija pog. (pogovorno) in katerega od ekspresivnih kvalifikatorjev, npr. pog., ekspr. ali pog., slabš. ali pog., nizko ali pog., vulg.

*Opomba 5:

V SSKJ so otr. (otročko), vznes. (vzneseno) stilno-plastni kvalifikatorji; predlagamo premostitev teh kvalifikatorjev v skupino ekspresivnih kvalifikatorjev.

*Opomba 6:

Od ustaljene razdelitve interesnih govoric (žargon, sleng, argo) bo SNB označeval samo žargon (žarg.) in sleng (sleng.). Z vpeljavo kvalifikatorja sleng., ki ga v SSKJ ni, bo marsikateri v SSKJ žargonsko označeni leksem dobil kvalifikator sleng. Vrstni red označevanja: če bo žargonski izraz z določenega terminološkega področja, bo najprej naveden kvalifikator za terminološko področje, ker se terminologija šteje za zvrstno nevtralno besedje, nato bo za vejico sledil kvalifikator žarg. Torej: zaporedje terminološkega kvalifikatorja in kvalifikatorja za interesne govorice bo tako, kot je v SP 2001 (in ne po SSKJ).

*Opomba 7:

Kvalifikatorji poljud., nestrok., strok. so funkcijskozvrstni kvalifikatorji (v SSKJ so navedeni v skupini terminoloških kvalifikatorjev).

8.3.1.5 Ekspresivni kvalifikatorji

v SSKJ	Ekspresivni kvalifikatorji v SP 2001	v SNB
ekspr.	poud./čustv./ljubk./slabš./ omilj./šalj.	ekspr. (ekspresivno) *Predlog 1
evfem.	olepš. (ne povsod)	evfem. (evfemistično)
iron.	=	iron. (ironično)
ljubk.	=	ljubk. (ljubkovalno)
nav. ekspr.	/	ekspr. (ekspresivno) ali ∅ (ni kvalifikatorja) *Opomba 1
nav. evfem.	/	evfem. (evfemistično) ali ∅ (ni kvalifikatorja) *Opomba 1
nav. iron.	/	iron. (ironično) ali ∅ (ni kvalifikatorja) *Opomba 1

nav. slabš.	/	slabš. (slabšalno) ali $\emptyset$ (ni kvalifikatorja) *Opomba 1
nav. šalj.	/	šalj. (šaljivo) ali $\emptyset$ (ni kvalifikatorja) *Opomba 1
nav. vznes.	/	vznes. (vzneseno) ali $\emptyset$ (ni kvalifikatorja) *Opomba 1
nizko	nizk.	nizko
slabš.	slabš.	slabš. (slabšalno)
šalj.	šalj.	šalj. (šaljivo)
vulg.	nizko/slabš.	vulg. (vulgarno)
		otr. (otroško)
		vznes. (vzneseno)

*Predlog 1:

Omejitev kvalifikatorja *ekspr.* (ekspresivno) v SNB:

V frazeološkem razdelku se kvalifikator *ekspr.* opusti (prim. gesla v SSKJ: babji: babji semenj, babja vera; bati se: ni se bal ne biriča ne hudiča). Utemeljitev: kvalifikator *ekspr.* je za frazeološke zveze načeloma sicer ustrezen, vendar ga implicira že sama frazeološkost in s tem oznaka za začetek frazeološkega razdelka (*). Če bodo stalne besedne zveze, ki so v SSKJ napovedane s kvalifikatorskim pojasnilom v zvezi, v SNB uvrščene v frazeološki razdelek, se pri njih kvalifikator *ekspr.* prav tako opusti (prim. gesla v SSKJ: babilonski: babilonska zmeda, zmešnjava).

*Opomba 1:

Tip kvalifikatorja *nav.* + ekspresivni kvalifikator (*ekspr.*, *slabš.*, *iron.*) se ukine. Utemeljitev: Ta tip kvalifikatorja se opusti zaradi nejasnosti, kaj prislov navadno (*nav.*) sploh omejuje oz. kakšne možnosti razumevanja celoten kvalifikator sploh odpira: ali velja za en zgled v različnem sobesedilu ali pa velja za en zgled, za drugega pa ne. *Predlog za redakcijo:* 1. možnost: *ekspr.* *razlaga oz. sopomenka:* zgled (ki je ekspresiven); 2. možnost: $\emptyset$ (ni kvalifikatorja) *razlaga oz. sopomenka:* zgled (ki ni ekspresiven); *ekspr.* *zgled* (ki je ekspresiven).

8.3.1.6 Časovno-frekvenčni kvalifikatorji

Časovno-frekvenčni kvalifikatorji

v SSKJ	v SP 2001	v SNB
raba peša	pešaj.	redko *Opomba 1
redko	redk.	redko
star.	=	/ *Opomba 2
zastar.	=	/ *Opomba 2
raba narašča	narašč.	raba narašča

*Opomba 1:

Kvalifikator *raba peša* je neustrezen iz dveh razlogov: **a)** strukturno: kvalifikator *raba peša* je glagolska zveza, ostali kvalifikatorji pa so po strukturi (seveda ob razvezavi) prislovi; **b)** izrazno: prim. prikaz pomenov pri geslu *pešati* v SSKJ. – Glede na določujočo vsebino se kvalifikator *raba peša* bistveno ne razlikuje od kvalifikatorja *redko* (prim. definicije po SSKJ, Uvod, § 152, 153: *raba peša*: "Beseda, pomen ali zveza, ki se umika iz (splošne) rabe (*ako, dalekosežen*)."; *redko*: "Beseda, pomen ali zveza, ki je sicer v splošni rabi, pa je v razmerju do sinonima precej redka

(*bogataška, dopoldneven*)."). Zato se v SNB kvalifikator raba peša opusti; namesto njega se uporablja kvalifikator redko.

*Opomba 2:

V SNB kvalifikatorja star. (starinsko) in zastar. (zastarelo) ne prideta v poštev (čeprav sta glede na § 155 – SSKJ, Uvod – ustrezna), ker starinskih in zastarelih pomenov leksemov v slovarju novejšega besedja seveda ne bo.

8.3.1.7 Posebni normativni kvalifikatorji

Posebni normativni kvalifikatorji

v SSKJ

neprav.

neustalj.

v SP 2001

• (prepovedano)

→ (odsvetovano)

v SNB

neprav. (nepravilno) *Opomba 1

neustrez. (neustrezno) *Opomba 2

*Opomba 1:

Posebni (v smislu izraziti) normativni kvalifikator neprav. (nepravilno) iz SSKJ ostane tudi v SNB. Definicija po Uvodu v SSKJ (§ 156) ustreza: "Beseda, pomen ali zveza, ki nasprotuje sistemu oz. normi sodobnega knjižnega jezika (*brez da*)." – Pomislek za spremembo bi bil lahko spremenjeni kvalifikator oz. oznaka zanj v SP 2001, in sicer oznaka • (prepovedano), vendar je kvalifikator s pomenom prepovedano glede na jezikovni normativni metajezik neustrezen (saj prepoved implicira sankcije). Z vidika jezikovne normativnosti, ki upošteva sistem posameznega jezika, je za protisistemske jezikovne rešitve ustrežnejši kvalifikator neprav. (nepravilno).

*Opomba 2:

Namesto kvalifikatorja neustalj. (neustaljeno), ki je v SSKJ, bo v SNB kvalifikator neustrez. (neustrezno). Definicija, ki je v Uvodu v SSKJ (§ 157) veljala za tamkajšnji kvalifikator neustalj., ostane veljavna za kvalifikator neustrez.: "Beseda, pomen ali zveza, ki se kljub dosedanjim prepovedim dosti uporablja (*bogat, čigar*)."

Utemeljitev za zamenjavo kvalifikatorja neustalj. → neustrez.: 1. V SSKJ sta pomen kvalifikatorja neustalj. (neustaljeno; prim. razlago v samem geslu v slovarskem delu) in definicija za ta kvalifikator protislovnata. 2. Kvalifikator neustrez. (neustrezno) izraža z normativnega vidika primerno lestvično stopnjevanje proti strožjemu normativnemu kvalifikatorju neprav. (nepravilno). Skratka: Kvalifikatorja neustrez. in neprav. izrazno primerno homogeno poimenujeta manjšo oz. večjo stopnjo odklonskosti od sistemske knjižne norme.

8.3.2 Kvalifikatorska pojasnila

Opredelitev

Kvalifikatorska pojasnila so tista slovarska določila, ki natančneje umeščajo leksem v določene krajevne, časovne, besedilne in pragmatične okoliščine in njegovo rabo na slovnični (oblikoslovni, skladenjski) ravni.

Vrste kvalifikatorskih pojasnil

Izdelan je seznam kvalifikatorskih pojasnil, ki so v SSKJ I–V. (SP 2001 kvalifikatorskih pojasnil ali njim ustrezne kategorije določil nima.) Seznam vsebuje 1339 kvalifikatorskih pojasnil, od tega je 294 kvalifikatorskih pojasnil iz SSKJ IV, V, ki jih ni v internem priročniku Leksikološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU z naslovom *Seznam kvalifikatorskih pojasnil: iz Slovarja*

slovenskega knjižnega jezika 1–3. (Ljubljana 1980), in so torej na novo evidentirana v elaboratu *Kvalifikatorska pojasnila, ki jih ni v Seznamu, in besede, ki so označene z njimi*.

Kvalifikatorska pojasnila v SNB bodo oblikovana po teh tipih in glede na redakcijske raziskave dopolnjena.

8.4 Prikaz kvalifikatorjev v slovarskih sestavkih

Besednovrstni kvalifikator in kvalifikator za spol se navajata pred tonemom.

Slovnično-pomenski kvalifikatorji za človeškost, živost, števnost bodo v slovarskih sestavkih v SNB umeščeni za tonem. Utemeljite:

- Z leksikološkega vidika je tonematika oblikoslovno-pomensko odločilna, kar pomeni, da soodloča o nujnosti uvedbe novega leksema kot novega slovarskega sestavka.

- Uvrstitev kategorij kot človeško, živo, števno za tonem omogoča tudi leksikografsko sistematizacijo podatkov v smislu, da tovrstna razvrstitev ohrani dosedanje slovaropisno načelo, da vse, kar je napisano pred tonemom, velja za celoten slovarski sestavek, medtem ko se podatki za tonemom ustrezno spreminjajo glede na določen pomen.

- Tovrstna razvrstitev slovnično-pomenskih kategorij omogoča opuščanje oz. neuvajanje protikategorij tipa nečloveško, neživo.

9 ETIMOLOŠKA OSVETLITEV GESEL

Slovarski sestavek zaključuje etimološka osvetlitev. Uvaja jo znak ■.

Znamenje < pomeni, da je beseda ali morfem na njegovi levi refleksi rednega jezikovnega razvoja besede oz. morfema, ki se nahaja na njegovi desni strani. Besede ali morfemi, ki so sodelovali pri tvorjenki, so med seboj ločeni z znamenjem +. V primeru večbesednih poimenovanj namesto tega znamenja stoji veznik *in*. Pri tvorjenkah so predponski in priponski morfemi natisnjeni ležeče z vezajem. Besedotvorni predhodnik, ki je prispeval korenski, včasih pa poleg tega še kak drug morfem tvorjenke, in ki je del našega besedja, je natisnjen pokonci, uvaja ga znamenje ↑. Pri zloženkah in nekaterih krnjenkah je takih besedotvornih predhodnikov seveda več. Pri prevzetih besedah znamenje ≤ uvaja v tujejezično predlogo, ki je natisnjena ležeče. Isto znamenje tudi v nadaljevanju etimološke osvetlitve kaže na smer prevzema. Pomen tujejezične predloge v izvornem jeziku je med navednicama naveden le, če se bistveno razlikuje od slovenskega. Po potrebi in možnostih sledi etimološka osvetlitev tujejezične predloge. V njen pomenski razvoj uvaja znamenje ←, v tvorjenke iz občnega besedja predlog *iz* in v tvorjenke iz lastnih imen predlog *po*. Po potrebi se pred ali za osrednjim delom etimološke osvetlitve nahajajo dodatna pojasnila. V bolj oz. manj negotove razlage ali njihove dele uvajata prislova *morda* oz. *verjetno*.

10 OBLIKOSLOVNO OZNAČEVANJE SLOVARSKIH SESTAVKOV

Oblikoslovno označevanje besedil je v zadnjem času postalo standardno opravilo pri pripravi večjih korpusov (npr. *Bank of English*, od 1995) in tudi slovarskih del (npr. *Słownik języka polskiego* W. Doroszewskiego, izdaja iz l. 1997). Razlog za to je preprost – vse več načinov uporabe besedilnih in leksikalnih virov, npr. pri razumevanju naravnega jezika in strojnem prevajanju, ekstrakciji informacij iz besedil ali pri slovničnem preverjanju besedil zahteva, da so ti viri oblikoslovno označeni. Seznam pravil, ki veljajo za neki jezik, je namreč tako obsežen, da ga intuitivno oz. na klasičen način ni mogoče ustrezno pripraviti.

Prednosti oblikoslovno označenega SNB so naslednje:

1. možnosti za poizvedovanje po elektronski različici slovarja so veliko širše in globlje. Na primer:

- Če nas zanima raba besede *jezikoven*, jo lahko v oblikoslovno označenem slovarju najdemo tudi v izpeljanih oblikah: *jezikovnega*, *jezikovnemu*, *jezikovnih* ...
- iskanje skladenjskih razmerij: *prislov pridevnik pridevnik samostalnik*, npr. čim večja osebna sreča;

2. enostavna izdelava seznama vseh uporabljenih besed (osnovnih besednih oblik ali lem). Z njim se da poleg ostalega preveriti tudi zaključenost slovarja – ali so bile v razlagah gesel uporabljene le besede, ki so tudi same gesla ali, česar seveda ne želimo, tudi druge;

3. enostavna priprava seznamov posameznih v slovarskih sestavkih uporabljenih elementov, npr. besednih vrst ali kvalifikatorjev in s tem povezano ugotavljanje koherentnosti vnesenih podatkov;

4. poleg preverjanja pravilnega zapisa posameznih besed (črkovalnik) tudi možnost strojnega odkrivanja napak v zvezah besed in drugih delov opisa;

5. ponovna uporabnost slovarja za izdelavo drugih jezikovnih virov (angl. *reusability*). Oblikoslovno označen slovar je mogoče takoj učinkovito uporabiti za pripravo že omenjenih drugih virov, npr. pri strojnem prevajanju ali strojnem razumevanju jezika; neoznačen slovar tega ne omogoča.

Dodatno delo, potrebno za oblikoslovno označitev gesel, je v primerjavi z delom pri sestavljanju in korigiranju geselskega besedila razmeroma majhno, nekaj minut za navaden slovarski sestavek, saj bo ustrezna podpora vgrajena v program, ki sicer služi tudi za vnos sestavkov (EVA).

Kot primer je naveden slovarski sestavek za pridevnik *brezpláčen*, v obliki, kot ga bo pri vnosu pred seboj videla redaktorica. (gl. *Slika 1*)

Uporabljenih je bilo 15 oblikoslovnih oznak (A, E2, Gce, Gmp, OG, OSB, OSP, Pme1, Pmeli, Pže1, Sme1, Sme2, Sse2, Sže1 in ZVR), kratkih šifer, ki pa so "govoreče" in jih lahko hitro razložimo iz sestavnih delov. Razlage: **A** prislov; **E2** predlog, ki se veže z 2. sklonom; **Gce** glagol (G) v tretji osebi (c) ednine (e); **Gmp** prosti glagolski morfem; **OG** glasoslovna oznaka; **OSB** in **OSP** slovnični oznaki besedne vrste (B) oz. pregibanja (P); **Pme1**, **Pmeli** in **Pže1** pridevnik (P) moškega (m) ali ženskega (ž) spola v ednini (e) in imenovalniku (1.) oz. tudi v določni obliki (i); **Sme1**, **Sme2**, **Sse2** in **Sže1** samostalnik (S) moškega (m), ženskega (ž) ali

srednjega (s) spola v ednini (e) in imenovalniku (1) oz. rodilniku (2) ter ZVR zaimek kot veznik.

Dotatne vrstice z oblikoslovnimi oznakami so seveda namenjene elektronskim izdajam slovarja (cede, spletna različica), v knjižni izdaji ne bodo vsebovane in jih bo mogoče za tiskovno predlogo slovarja odstraniti z eno potezo.

1	GESELSKA BESEDA	brezpláčen Pme1
2	OBLIKOSL. KONENICE 2. OBLIKE	-čna, -o_
10	ZA ZAPIS TONEMSKEGA NAGLASA	OSP OSP (á_)
		OG
15	RAZLAGA	ki_ se_ dobi brez plačila: ZVR Gmp Gce E2 Sse2
16	ENAKOVREDNI ZGLEDI	brezplačna hrana, vstopnica Pže1 Sže1 Sže1
23	ZNAK ZA POMENSKI ODTENEK	brezplačni dopust Pme1 Sme1
23.4	STRANSKA RAZLAGA	brez prejemkov, neplačan E2 Sme2 Pme1
30	PRAVO PODGESLO	brezpláčno A
31	SLOVNIČNI KVALIFIKATOR	prisl. OSB
33	IME REDAKTORJA	
33.1	DATUMI IZDELAVE, SPREMENE	18.11.2002

Slika 1: Primer slovarskega sestavka z oblikoslovnimi oznakami na zaslonu

POSKUSNE REDAKCIJE

- ▲ **bábi** -- sam., ž (â) člov.; ljubk. *stara mati, babica*: obiskati babi ■ skrajšano iz ↑ bábica po zgledu ↑ mámi
bagéta -e sam., ž (ê) žarg. *podolgovata in tanka štruca kruha; francoska štruca*: bagete in rogljiči ■ ≤ frc. *baguette*
- ▲ **balírati** -am glag., nedov. (i) *stiskati v bale*: balirati odpadke; balirati krmo **balíran** -a -o: balirana krma ■ ↑ bála + -irati
- ▲ **balónarstvo** -a sam., s (ô) pojml. *dejavnost, ki je v zvezi z letenjem in s spuščanjem z baloni*: balonarstvo in padalstvo ■ ↑ balónar + -stvo
bárbika -e sam., ž (â) *igrača, ki predstavlja dekle, žensko*: igrati se z barbiko ■ ≤ agl. *barbie* po hčeri *Barbari*, ljubk. *Barbie*, amer. oblikovalke R. Handler (1916–2002) + sloven. -ka
bêdž -a sam., m (ê) žarg. *kovinski, papirnat predmet, ki se pripne na prsi kot znamenje pripadnosti, priznanja; priponka*: kongresni bedž ■ ≤ agl. *badge*

- bêjba** -e sam., ž (ê) člov.; sleng. *dekle*: plesati z lepo bejbo ■ ≤ agl. *babe* ← 'otročiček, dojenček'
- ^ **bêjbibif** -a sam., m (êi) snov. *junetina*: kilogram bejbibifa ■ ≤ agl. *baby beef* iz *baby* 'dojenček, mladič' in *beef* 'govedo, govedina'
- ▲ **besedilnik** -a sam., m (î) rač. *urejevalnik besedil*: napisati besedilo z znanim besedilnikom ■ ↑besedilo + -nik
- ▲ **biatlonec** -nca [ija] sam., m (î) člov., živ. *športnik, ki tekmuje v biatlonu*: najboljši biatlonec v državi ■ ↑biatlon + -ec
- ▲ **bínkoštnik** -a sam., m (î) člov., živ.; ver. *pripadnik krščanske verske skupnosti, ki poudarja izredno moč in delovanje Svetega Duha na vernika*: srečanje binkoštnikov ■ ↑bínkošti + -nik
- biocíd** -a [ijo] sam., m (î) snov.; agr. *kemična snov za zatiranje povzročiteljev bolezni in škodljivcev gojenih rastlin*: sintetizirati biocide ■ ≤ nem. *Biozid* iz ↑bio + lat. *-cīda* 'morilec, umor'
- bíodiverzitéta** -e [ijo] sam., ž (îĕ) snov.; biol. *raznovrstnost vsega živega; biotska raznovrstnost*: proučevati problem upadanja biodiverzite / genetska, ekosistemska biodiverziteta ■ ≤ agl. *biodiversity* iz ↑bio + ↑diverzitéta
- ▲ **bíokibernétika** -e [ijo] sam., ž (îĕ) *veda o principih delovanja stroja in žive narave*: sodelovanje fizikov in biologov na področju biokibernetike ■ ≤ nem. *Biokybernetik* iz ↑bio + ↑kibernétika
- ▲ **bioterapija** -e [ijo] sam., ž (îi) poj. *zdravljenje z naravnimi sredstvi*: kemoterapija in bioterapija ■ ≤ agl. *biotherapy* iz ↑bio + ↑terapija
- ▲ **bíovrême** -éna [ijo] sam., s (îĕ îĕ) poj.; meteor. *vremensko stanje, določeno z vplivi vremena na počutje ljudi*: podatki o biovremenu; vpliv biovremena na srčne bolnike ■ ↑bio + ↑vrême
- ▲ **biválnik** -a sam., m (â) *premični zabojujnik, prirejen za začasno bivanje*: po potresu so dve leti živeli v bivalniku; pisarna je kar v bivalniku // *avtomobil, namenjen tudi bivanju*: potovati z bivalnikom ■ ↑biválo + -nik
- ^ **blêjzer** -ja sam., m (ê) *tanjše vrhnje zgornje oblačilo, podobno suknjiču*: nositi blejzer k ozkemu krilu ■ ≤ agl. *blazer* iz *blaze* 'plamen' + -er
- ▲ **blískovka** -e sam., ž (î) pog. *bliskavica*: sobo je neprestano razsvetljevala bliskovka ■ skrajšano iz ↑blískov(a lúč) + -ka po zgledu agl. *flashlight*
- ▲ **blízuzvočnica** -e sam., ž (îô) jezikosl. *beseda, besedna zveza, ki je pisno ali glasovno podobna kaki drugi pomensko različni besedi, besedni zvezi, paronim*: zamenjevati blízuzvočnici etničen in etičen ■ ↑blízu + ↑zvóčen + -ica
- bôdi** -ja tudi bódi -ja sam., m (ô; ô) *oprijeto enodelno žensko spodnje perilo*: nositi bodi; čipkast bodi ■ ≤ nem. *Body*, skrajšano iz agl. *bodysuit* iz *body* 'telo' + *suit* 'obleka, kostim'
- ▲ **bôksarice** -ic sam., ž mn. (ó ô) *moške spodnje hlače z nekoliko podaljšanimi*

hlačnicami: nositi boksarice ■ ↑bôksar(ske hláče) + *-ica* v mn. po zgledu agl. *boxer shorts*

- ▲ **bolšják** -a [uš] sam., m (á) žarg. *trg rabljenih, cenениh stvari*; *bolšji trg*: kupovati na bolšjaku ■ skrajšano iz ↑bôlšj(i trǵ) + *-ak* po zgledu n. *Flohmarkt*, frc. *marché aux puces*, agl. *flea market*

bórdati -am glag., nedov. (ô) šport., žarg. *deskati na snegu*: pozimi rad borda ■ ↑bórd + *-ati*

borélija -e sam., ž (é) 1. nav. mn.; biol. *bakterija, ki povzroča zlasti boreliozo*: različne vrste borelij 2. pojml.; pog. *borelioz*: zboleti za borelijo ■ ≤ nlat. *Borrelia* po frc. bakteriologu *A. Borrelu* (1867–1936) + *-ia*

borelióza -e [ijo] sam., ž (ô) pojml.; med., navadno v zvezi **lymska borelioz** *bolezen, ki jo prenaša z borelijo okužen klop*: strah pred boreliozo ■ ≤ nlat. *morbus Borreliosis* iz ↑borélija + sloven. *-oza* < nlat. *-osis*

- ▣ **bórnzi** -a -o prid. (ô) *nanašajoč se na borzo*: borzni posrednik ■ ↑bórza + *-ni*
- ▶ **bórnzik** -a sam., m (ô) člov., živ. *kdor se ukvarja s posredovanjem na trgu vrednostnih papirjev, blaga in nepremičnin*; *borzni posrednik*: informiranje borznika o dogajanju na trgu vrednostnih papirjev ■ ↑bórza + *-nik*
- ▲ **bórnzištvo** -a sam., s (ô) pojml. *dejavnost borznikov*: bančništvo in borzništvo v gospodarstvu ■ ↑bórnzik + *-stvo*
- ▲ **bórnzoposrédniki** -a -o prid. (ôê) *nanašajoč se na borznega posrednika*: borznoposredniški posli / borznoposredniška hiša ■ ↑bórzen + ↑posrédniki
- bošnjáski** -a -o prid. (á) *nanašajoč se na Muslimane v Bosni in Hercegovini*: bošnjaški pregnanci / bošnjaška književnost ■ *Bošnják* + *-ski*
- ▲ **božično-novolétni** -a -o prid. (î-ê) *nanašajoč se na božič in novo leto*: med božično-novoletnimi prazniki ■ ↑božični + ↑novolétni
- ▲ **brezčrtni** -a -o prid. (ř) *ki nima črt*: brezčrtni risalni papir; brezčrtni in karirasti zvezek ■ ↑brez + ↑čřten
- brezserifni** -a -o prid. (î) tisk. *nanašajoč se na tip tiskarskih črk, za katerega so značilne črke brez zaključnih črtic*: natisniti gesla v krepkem brezserifnem tisku ■ ↑brez + ↑serifn
- ∧ **bridž** -a sam., m (î) pojml. *igra s kartami, razširjena zlasti v Angliji in Ameriki*: tekmovalje v bridžu ■ ≤ agl. *bridge*, verjetno ≤ star. rus. *birič'e* 'neka igra s kockami'
- ▼ **brisálka** -e [uk] sam., ž (â) rač. *tipka na (računalniški) tipkovnici za brisanje znaka, besedila*: pritisniti (na) brisalko ■ ↑brisa(ti) + *-lka*
- bróker** -ja sam., m (ô) člov., živ.; fin. *kdor se ukvarja s posredovanjem na trgu vrednostnih papirjev, blaga, nepremičnin in s storitvami v zavarovalništvu*: informacija vodilnega brokerja ■ ≤ agl. *broker* < anglo-norman. *(a)brocour*, verjetno ≤ špan. *alboroque* 'mešetarjev dobiček, likof' ≤ arab. *al-bar(a)ka* 'blagoslov' + *-our* < lat. *-ōr(em)*

- **brókoli** -ja sam., m (ô) *cvetači podobna sredozemska kulturna rastlina ali njeno omeseno socvetje*: odrezati dva brokolijska / snov. postreči brokoli v solati ■ ≤ it. *broccoli*, mn. od *broccolo* ← 'poganjek'
- búler** -ja sam., m (ú) nav. mn. *močen čevljev z okroglo, dvignjeno konico in debelimi podplati*: bulerji za mlade ■ verjetno po amer. tovarni čevljev *John Bull* + *-er*
- bulimija** -e sam., ž (i) poj. *duševna motnja, pri kateri bolnik čuti neprestano potrebo po hrani, se prenajeda in iz strahu pred debelostjo hote bruha*: bulimija in druge motnje hranjenja; hujšanje pri bulimiji povzroča hude zdravstvene težave ■ ≤ nlat. *bulímia* ≤ gr. *boulímia* iz *boûs* 'govedo' + *límós* 'lakota' + *-ia*
- bušido** -a sam., m (i) poj. v japonskem okolju *moralna življenjska načela samurajev in kulture sploh*: vrednote bušida ■ ≤ agl. *bushido* ≤ jap. *bushidō* iz *bushi* 'vojščak' + *dō* 'pot, način'

Legenda za povezavne znake pri geselskih besedah v SNB (glede na povezavo s SSKJ)

- Odsotnost povezavnega znaka pomeni: geselska beseda je v SNB glede na SSKJ nova in se v SNB torej prvič pojavi kot predstavnica določene besedne družine.
- ▲ pomeni: nova beseda, ki razširja že obstoječo besedno družino (registrirano v SSKJ)
  - ▼ pomeni: nov pomen v SSKJ sicer že upoštevane besede
  - ▶ pomeni: v SNB je navedena posodobljena razlaga pomena besede, ki je v SNB uporabljena v razlagi druge na novo sprejete besede, pri čemer razlaga pomena, ki je v SSKJ, (konotativno) ni ustrezna (čeprav ne gre za nov pomen)
  - ▣ pomeni: oblikoslovno spremenjena v SSKJ sicer že registrirana geselska beseda
  - pomeni: geselska beseda, v SNB glede na SSKJ spremenjena glede na osnovne slovnične kategorije (npr. besedno vrsto, spol, število)
  - △ pomeni: pisna dvojnica, ki je zaradi že ustaljenega podomačenega zapisa sprejeta v SNB, svojo citatno pisano dvojnico ima že registrirano v SSKJ

(Pomen povezavnih znakov je natančneje predstavljen v Uvodu v vsebinski del, v enoti 6.4.)

Viri in literatura

- Inštitutsko listkovno gradivo 1991–2002*. Kartotečno gradivo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ljubljana.
- Kratkij slovar' sovremennyh ponjatij i terminov*, 32000, Ur. N. T. Bunimovič idr. Moskva: Respublika.
- Nova beseda*. Elektronski korpus besedil. Avtor: P. Jakopin.

- Nová slova v češtině (Slovník neologizmů)*, 1998. Ur. O. Martincová idr. Praha: Academia.
- Slovenski pravopis I Pravila, II Slovar*, 2001. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika: I – 1970, II – 1975, III – 1979, IV – 1985, V – 1991; 1997*. Ljubljana: DZS.
- J. ČIRILOV, 1982: *Rečnik novih reči. Reči, izrazi i značenja nastali u srpskohrvatskom jeziku posle drugog svetskog rata*. Beograd: Narodna knjiga.
- J. TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- – ‘2000: *Slovenska slovnica*. Četrta prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja.
- A. VIDOVIČ MUHA, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja. Razprave Filozofske fakultete*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- L. ZGUSTA, 1989: *The Role of Dictionaries in the Genesis and Development of the Standard*. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft.

On the Planned Dictionary of Newer Standard Slovenian Words *Summary*

The article presents the reasons for the planning of a dictionary of newer standard Slovenian words. This type of dictionary should be considered as a continuation of the Dictionary of Standard Slovenian (SSKJ) and as such it should form a lexicographic realization of the explanatory and informative-normative representation of contemporary Slovenian. With regard to its role the concept of the planned dictionary is based on SSKJ, and typological changes would only be made when they would be required by the modern grammatical and linguistic theories. – Since the precondition for each dictionary project is adequate lexical corpus material – in the case of the dictionary of newer words this means newer words – the article presents the types of corpus collections at the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language (a traditional card file and a computerized corpus). These corpus collections have been compiled since 1991 but not with the purpose of preparing the dictionary of newer words. Nevertheless, they are a potential source of newer words. Presented is a concept-oriented general insight into various types of newer words. – A new feature regarding the content of this dictionary is the etymological section within the entry. Another new feature is related to the process of compilation, which is now fully computerized and an outline of required dictionary elements in the process of computerization was prepared for this purpose. – A limited number of test entries are presented in order to show special symbols in the planned dictionary of newer words which link its entries to those in SSKJ.